

Akademikerkonflikten i 1969

af Arthur Arnheim

I efteråret 1969 gennemførte en række faglige akademikerorganisationer under Akademikernes Samarbejdsudvalg en ca. 5 uger lang strejke. Den var den første organiserede strejke efter fagretlige principper, som lønmodtagergrupper af akademikere her i landet på dette tidspunkt havde været ude i. Den blev en kamp, der sikrede disse lønmodtagergrupper en plads i det arbejdsretlige system og som foreløbig sikrede overenskomstsystemet overlevelsen blandt akademikerne. Den kom tillige i virkeligheden også til at rumme det øjeblik, hvor en ny centralorganisation blev undfanget. Hvis man forsøger på at få et indtryk af akademikerstrejken i 1969 alene gennem læsning af datidens aviser, vil man få et noget skævt indtryk af, hvad der egentlig skete under strejken, hvad der var dens årsager og følgevirkninger. De stridende parters taktik og propaganda slørede i nogen grad de faktiske forhold. Dertil kommer, at nogle af de afgørende vendepunkter i handlingsforløbet kun nåede at blive kendt i en meget snæver kreds af personer i begivenhedernes centrum. Som sekretariatschef for en af de akademikerorganisationer, der var inddraget i konflikten, havde artiklens forfatter, direktør Arthur Arnheim mulighed for at opleve den fra kulissen.

Den højkonjunktur, som slog igennem omkring 1960, medførte betydelig efterspørgsel efter arbejdskraft. Udviklingen af den offentlige sektors forskellige servicevirksomheder foregik også med stor hast, og der opstod vanskeligheder med at rekruttere den nødvendige arbejdskraft. Der viste sig især at være mangel på personer med langvarig uddannelse, ligesom et behov for at ansætte personer med uddannelse, som slet ikke fandtes i det danske uddannelsessystem, gjorde sig mærkbart.

Tjenestemandsansættelsen, som det offentlige fortrinsvis havde benyttet som ansættelsesform, slog ikke rigtigt til længere. Tjenestemandsansættelsen kunne ikke konkurrere med det private arbejdsmarked om særligt efterspurgte personalegrupper, som f.eks. akademikere og teknikere. Lønssystemet var for stift, og mulighederne for advancement for snævre.

Fra engang i 1950'erne og med kraftigere acceleration op igennem 1960'erne måtte staten og andre offentlige arbejdsgivere dække deres personalebehov ved at indgå overenskomster med faglige organisationer eller afslutte individuelle kontrakter med personale. Lønnen i overens-

komsterne og efter de individuelle aftaler lå på et langt højere niveau end de gældende tjenestemandslønninger. Udviklingen medførte ikke alene, at nyrekrutteret personale valgte overenskomstansættelse, men også at allerede ansatte tjenestemænd søgte afsked fra deres tjenstemandsansættelse for at overgå til ansættelse på overenskomstvilkår.

Den skævhed, som opstod ved at samme arbejde udført af to personer i samme stillingskategori i mange tilfælde blev aflønnet vidt forskelligt, blev endnu værre ved at nogle tjenestemandsgupper ikke havde mulighed for at gå over til overenskomstsysteget og dermed erhverve sig den højere overenskomstløn.

Det uholdbare i situationen erkendtes i 1965-66. For at løse op for problemerne nedsattes en tjenestemandskommission på 26 medlemmer, hvoraf halvdelen var udpeget af partigrupperne i Folketinget, 5 medlemmer var udpeget af tjenestemandenes centralorganisationer og de sidste 8 var embedsmænd, udpeget af regeringen. Det kommissorium, som blev udarbejdet for kommissionen i 1965, var koncentreret om tjenestemandenes efterlønsordninger, men allerede det følgende år udarbejdedes et supplerende kommissorium således formuleret: »Det er regeringens opfattelse, at udviklingen i den forløbne tid gør det nødvendigt at tildele arbejdet med tilvejebringelsen af et nyt løn- og klassificeringssystem en central plads i kommissionens overvejelser«. ¹

1. Betænkning afgivet af Tjenestemandskommissionen af 1965 (betænkning nr. 483 afgivet 12.12.1968).

Kildematerialet om akademikerkonflikten 1969 har endnu knap nået at finde sin plads i arkiverne.

Danske Statsemdsmænds Samråds arkiv er afleveret til Rigsarkivet og findes her under betegnelsen: PRIVATE Arkiver j litra S nr. 1030. Arkivnr. 10.315.

Heri findes meget materiale om tjenestemandskommissionens arbejde og om forholdet mellem AS og Samrådet, men forbavsende lidt om forholdet mellem Samrådet og de andre centralorganisationer.

Hos Akademikernes Centralorganisation findes meget materiale om forholdet til Samrådet, om overenskomstforhandlingerne i 1969 samt om sådanne forhold omkring konflikten, der var vendt udad mod pressen og offentligheden. Det, der vendte indad, de taktiske overvejelser i AS og de underhåndskontakter, der førte til konfliktens løsning, er der meget lidt om. Af det, som forefindes, vil navnlig de såkaldte detailreferater fra AS være af interesse. I disse refereres overvejelser, som ikke indgik i de mere officielle referater fra forretningsudvalgets møder.

Til brug for denne undersøgelse er der lavet interviews med følgende personer (nævnt med de titler og funktioner, som de pågældende havde i 1969):

Adjunkt *Søren Brogaard*, formand for AS' forhandlingsudvalg.

Aage Hastrup, minister for statens lønnings og pensionsvæsen.

Generalmajor *H. C. Engel*, formand for Danske Statsemdsmænds Samråd.

Fuldmægtig *Holger Lavesen*.

Så tidligt som i 1966 havde man i tjenestemandskommissionen været opmærksom på det uholdbare i, at de to lønnings- og ansættelsessystemer benyttedes over for de samme grupper. Formanden, departementschef P. Bjørn Olsen, kommenterede dette forhold på et møde i et af kommissionens underudvalg. Han pointerede her, at man tidligere havde kunnet klare sig med at rekruttere ansatte på overenskomstvilkår, når tjenestemandssystemet ikke strakte til. Af dette var der nu vokset to personalegrupper frem, som vanskeligt fortsat kunne leve side om side. Et forslag om at foretage en spørgeskemaundersøgelse, der kunne danne grundlag for en holdning til dette problem, blev imidlertid afvist af det specielle udvalg nedsat under kommissionen, der behandlede ansættelsesvilkårene. Tjenestemandskommissionen videreførte og afsluttede sit arbejde uden direkte at tage stilling til, hvilket af de to ansættelsessystemer man skulle foretrække.²

Overenskomstansættelse af personer med akademisk uddannelse havde været kendt siden 1952, hvor der sluttedes overenskomst mellem Dansk Ingeniørforening og Finansministeriet om civilingeniørers ansættelse i statens tjeneste. I begyndelsen af 60'erne udvidedes denne ansættelsesform til at omfatte en række kraftigt ekspanderende grupper af akademisk uddannede. 1960 sluttedes der overenskomster med Dansk Magisterforening og Gymnasieskolernes Lærerforening; senere fulgte særskilte overenskomster for jurister og for økonomer og flere andre akademikergrupper.

Forhandlings- og organisationsforhold

Der var meget afgørende forskelle på de overenskomstansattes og de tjenestemandsansattes organisations- og forhandlingsforhold.

Overenskomsterne for de enkelte akademikergrupper blev som regel aftalt mellem »det offentlige«, (det vil sige statslige, kommunale eller tilsvarende myndigheder) på den ene side og uddannelses- eller dimittendorganisationer (f.eks. juristforbundet, økonomforeningen, magister-

Professor dr.phil. *Bjarne Nørretranders*, formand for Akademikernes Samarbejdsudvalg.

Departementschef *P. Bjørn Olsen*, ministeriet for statens lønnings- og pensionsvæsen. Disse interviews er sammen med andet materiale vedrørende konflikten afleveret til Rigsarkivet.

2. Referat af møde i Tjenestemandskommissionens underudvalg II, 12.1.1965. (Samrådets j.nr. 2.5).

foreningen) på den anden side. Overenskomsterne var groft taget konstrueret på samme måde som de overenskomster, der var kendt fra det private arbejdsmarked. Dog havde ingen af de akademiske organisationer hovedaftaler af den slags, som på det private arbejdsmarked regulerer parternes forhold til hinanden ved en overenskomsts udløb.

Tjenestemandsansattes organisations- og forhandlingsforhold var fastsat i tjenestemandsløven. Forhandlingsretten var i denne lov begrænset til 3 sammenslutninger: Statstjenestemændenes Centralorganisation I (CO I), der med sine 40.000 medlemmer omfatter det man kaldte »funktionærklasserne«, Statstjenestemændenes Centralorganisation II (CO II) med knap 19.000 medlemmer – »embedsklasserne« – og Danske Statsembedsmænds Samråd (Samrådet), hvis ca. 10.000 medlemmer hovedsagelig var de akademisk uddannede tjenestemænd. De tre sammenslutninger havde så en række underorganisationer – etatsorganisationerne. Af Samrådets ialt ca. 50 etatsorganisationer kan i flæng nævnes Ministerialforeningen, der omfattede de i administrationen beskæftigede akademiske tjenestemænd, Statsskolernes Lærerforening, der organiserede gymnasielærere, Foreningen af videnskabeligt uddannede tjenestemænd ved universiteterne, Organisationen af videnskabeligt uddannede tjenestemænd ved arkiver, biblioteker og museer og Foreningen af tjenestemænd ved statens seminarier. CO I, CO II og Samrådet varetog sammen med Danmarks Lærerforening (37.000 medlemmer) *forhandlingsretten* for tjenestemændene i Danmark.

Tjenestemandsløven fastsatte en række begrænsninger for, hvorledes en etatsorganisation skulle se ud for at kunne få anerkendelse som forhandlingsberettiget. Etatsorganisationen kunne f.eks. ikke få Finansministeriets godkendelse, dersom den gav stemmeret i tjenestemandsanliggender til andre end tjenestemænd, og den måtte ikke give adgang til medlemsskab for andre end de tjenestemænd, der var ansatte i den styrelsesgren, etatsorganisationen var indrettet til.

Omfanget af tjenestemændenes forhandlingsret var indskrænket til en pligt for staten til at »drøfte« forslag til ændringer i love og regulativer »der vil medføre forandringer i bestående lønningsregler, arbejdstid, de ansattes personlige retlige stilling i etaten og lignende ikke-tekniske forhold«.

Tjenestemandskommissionen beskrev situationen således: »Ved fastsættelsen af tjenestemændenes løn- og arbejdsvilkår gælder der formelt en vis ensidighed. Efter ordlyden af de bestående lovregler påhviler det statsstyrelserne at afgive forslag til ændring af gældende love og regulativer til tjenestemandorganisationerne til drøftelse, og organisationerne

er berettiget til at træde i forhandling med styrelserne om faglige spørgsmål. Principielt giver denne adgang til drøftelse og forhandling dog kun mulighed for udveksling af synspunkter, og resultatet vil, uanset om der måtte være opnået enighed mellem parterne, i formen altid fremtræde som ordninger, der er fastsat ensidigt af staten.«

De fleste arbejdsretlige og forvaltningsretlige eksperter var enige om, at tjenestemændene ikke havde lov til at benytte strejkevåbnet for at gennemtvinge deres eventuelle synspunkter.³

Akademikernes organisationsforhold var i slutningen af 60'erne endnu mere kompliceret, end det fremgår af det ovenstående. Etatsorganisationerne var nogle steder indbygget i bredere uddannelses- eller arbejdspladssammenslutninger. Således var etatsorganisationen Statsskolernes Lærerforening, der var en del af tjenestemandscentralorganisationen Samrådet, tillige indbygget i Gymnasieskolernes Lærerforening, der var medlem af Akademikernes Samarbejdsudvalg.

Dertil kom at mange akademiske tjenestemænd individuelt var medlemmer af den dimittendorganisation, som de i henhold til deres uddannelse var berettiget til, samtidig med at de var medlemmer af den etatsorganisation, som hørte til deres arbejdsplads.

Akademikernes Samarbejdsudvalgs udvikling

Efterhånden som de forskellige dimittendorganisationer i begyndelsen af 60'erne fik overenskomster med staten og andre offentlige myndigheder, og stadigt flere blev ansat under disse overenskomster, voksede nødvendigheden af et tættere samarbejde mellem disse organisationer. Selve overenskomsternes tekst var meget lig hinanden (bygget over samme læst – statens første overenskomst med Dansk Ingeniørforening fra 1952) og mange steder arbejdede akademikere af forskellig uddannelse med det samme arbejde på samme arbejdsplads, hvorfor ensartet opbyggede løn- og arbejdsvilkår forekom rimeligt. Dertil kom at både arbejdsgiver og arbejdstagerparten måtte finde en samordning af forhandlingerne praktisk. Arbejdsgiversiden bl.a., fordi det sparede tid, og arbejdstagersiden bl.a. fordi man ikke risikerede, at modparten spillede den ene organisation ud mod den anden.

Den sammenslutning, som kom til at optræde på de akademiske fagforeningers vegne, blev Akademikernes Samarbejdsudvalg (AS). AS

3. Knud Illum: Den kollektive arbejdsret (3. udgave side 353).

havde igennem 1950'erne været et forum, hvor forskellige akademikerorganisationer havde mulighed for at drøfte fælles problemer på et niveau, der nærmest må karakteriseres som gensidigt konsultativt og informerende. Med den ovenfor beskrevne udvikling af overenskomstansættelse for akademikere var der opstået et behov for, at AS skulle være mere end blot et informationsorgan. Nogle lønmæssige efterslæbsforhandlinger for tjenestemændene gav stødet til, at 12 foreninger under AS førte fællesforhandlinger med Finansministeriet om en række lønproblemer for overenskomstsansatte. Den 25. februar 1965 kunne AS så notere det første kontante resultat af samarbejdet: Der sluttedes et lønforlig med Finansministeriet omfattende ca. 4.700 overenskomstsansatte akademikere. Forliget omfattede, at overenskomsterne nu fik en fælles lønskala (hvor man tidligere havde forskellige), og en fælles aftaleperiode.

Allerede inden dette resultat var opnået, var man i gang med den næste landvinding. AS havde et takst- og honorarudvalg, hvis opgave det var at samordne de takster, hvormed man betalte akademikers beskæftigelse ved mere løst arbejde. Dette udvalg udarbejdede oplæg til en ordning af taksterne for undervisning. Aflønningen af timebetalt undervisning frembød på dette tidspunkt et temmelig forvirret billede, hvor man benyttede meget forskellige aflønningssystemer på de mange forskellige undervisningsinstitutioner under statens ministerier og styrelser. I foråret 1965 optog AS forhandlinger, der den 26. juni 1965 førte til enighed mellem Økonomiministeriet og AS om oprettelse af et helt nyt takstsystem for undervisningsområdet, hvorved der opnåedes en betydelig forenkling. Den megen omtale, som forliget fik i dagspressen, var med til at gøre AS kendt i offentligheden som talsmand for akademikernes lønmæssige interesser.⁴

Ligeledes i 1965 lagdes grunden til et »økonomisk forhandlingsberedskab« på AS-området, det vil sige, man begyndte at opbygge konfliktfonde.

Ved overenskomstforhandlingerne, som fandt sted i 1967, udviklede AS' rolle sig yderligere. AS mødte frem med bemyndigelse fra en række af sine medlemsorganisationer til på deres vegne og med grundlag i en fælles forhandlingsaftale, indgået mellem organisationerne, at forhandle fornyelse af de pr. 31.3. 1967 udløbne overenskomster.

I al stilhed arbejdede man i AS samtidig på at stille et konfliktberedskab på benene, hvorved man i tilfælde af forhandlingssammenbrud kun-

4. Brochure udgivet af Akademikernes Samarbejdsudvalg 1965.

ne gennemføre organiseret arbejdsnedlæggelse med økonomisk støtte til de strejkende.

Tjenestemandskommissionen

Tjenestemandskommissionens arbejde gennemførtes i to etaper. Det grundlæggende arbejde blev gjort 1965-67, hvorefter man efter årsskiftet 1967/68 havde forslag til nye tjenestemandsløve færdige. Forslagene blev imidlertid i april 1968 forkastet af tjenestemandorganisationerne. Efter en pause på nogle måneder genoptog man i efteråret 1968 arbejdet i kommissionen. I marts 1969 forelå der nye forslag, som denne gang opnåede organisationernes godkendelse, og som derefter blev forelagt og vedtaget i folketinget med tilslutning fra alle de politiske partier. I det følgende vil der blive redegjort for AS' stilling til kommissionens arbejde.

I AS var der en klar forståelse for, at de resultater man ville nå til med hensyn til løn- og ansættelsesvilkår for tjenestemandsansatte akademikere, ville få direkte betydning for de overenskomstansattes vilkår. AS forsøgte derfor løbende at holde sig orienteret om, hvad der skete i kommissionen og at få indflydelse på kommissionens arbejdsresultater.

Så tidligt som i 1965 indgik man en aftale med Samrådet om oprettelse af et fælles baggrundsudvalg, der skulle kunne give direktiver til Samrådets repræsentant i tjenestemandskommissionen, professor P. Bonnevie. Ordningen fungerede imidlertid ikke tilfredsstillende for AS, som ikke stolede på Samrådets loyalitet. AS bad derfor om en plads i kommissionen. Det mislykkedes, og i den følgende periode søgte AS på to måder at sikre sig indflydelse i kommissionen, idet man *dels* ved kontakt til kommissionens formand og ved foretræde for kommissionen søgte at blive orienteret og gav sin mening til kende om kommissionens forslag og *dels* ved at konstruere et tættere samarbejde med Samrådet, gennem hvilket man kunne gøre en eventuel indflydelse gældende. Som det vil ses nedenfor, fik AS ikke rigtig held med nogen af disse bestræbelser.

AS havde allerede i juni 1966 taget stilling til nogle af de centrale problemer, som kommissionen behandlede. På dette tidspunkt udarbejdede AS' forretningsudvalg en redegørelse om organisationens indstilling til ansættelsesformernes anvendelse og tjenestemændenes forhandlingsforhold. Af redegørelsen fremgår, at AS fandt, at ansættelse af akademikere i statens tjeneste fortrinvis burde ske på overenskomstvilkår. Det skulle gælde alle akademiske grundstillinger. For så vidt angik chefstillin-

gerne (d.v.s. fra kontorchef og opefter) kunne man acceptere tjenestemandsansættelse. Tjenestemændenes forhandlingsystem skulle imidlertid ændres, og tjenestemændene skulle have fri organisationsret, forhandlingsret og aktionsret efter almindelige arbejdsretlige principper.⁵

I november 1966 fik AS mulighed for ved et møde mellem AS-formanden, professor Allan Philip og kommissionsformanden departementschef P. Bjørn Olsen at redegøre for sit syn på arbejdet i kommissionen. Ved den lejlighed spurgte Philip, om AS kunne få en særlig aftale vedrørende overenskomstsystemets afgrænsning til tjenestemandsområdet. Kommissionsformanden oplyste, at han selv på kommissionens første møde havde nævnt, at man burde overveje, hvor man skulle have tjenestemænd og hvor man skulle have overenskomstsansatte. Han fandt det uheldigt med to ansættelsesformer, der var sideordnede. På AS-formandens direkte spørgsmål måtte han dog svare, at der ikke »på nærværende tidspunkt« kunne træffes særlig aftale om overenskomstområdet.

Kommissionsformandens svar afspejlede den modstand, som måtte forventes fra tjenestemandorganisationerne – og måske også nok fra politikerne i kommissionen – hvis man allerede før tjenestemandskommissionen var færdig med arbejdet havde fjernet et helt område fra tjenestemandssystemet.

Et års tid senere øjnede kommissionsformanden imidlertid en mulighed for at komme videre med afgrænsningsspørgsmålet. På dette tidspunkt havde Juristforbundets formand skrevet en artikel, hvor han slog til lyd for en fusion mellem Samrådet og Akademikernes Samarbejdsudvalg. Hvis de to organisationer kunne blive indbyrdes enige om et samarbejde, ville spørgsmålet om afgrænsning kunne ordnes på organisationsplan. Departementschef P. Bjørn Olsen indså tilsyneladende, at en fusion mellem akademikernes organisationer kunne give en løsning af afgrænsningsproblemerne, uden at kommissionen eller ministeriet behøvede at røre ved denne »varme kartoffel«. Han inviterede følgelig AS og Samrådet til en drøftelse af visse problemer i forbindelse med kommissionsarbejdet, eller som han kaldte det, »sager af fælles interesse«. Det lykkedes imidlertid ikke ved dette møde at komme videre med afgrænsningsspørgsmålet, idet AS-formanden meddelte, at det han hidtil havde set af reformforslagene, ikke kunne godtages af AS, fordi det ikke var det, som AS forstod ved fri aftaleret, og fordi spørgsmålet om hovedaftaler ikke var løst tilfredsstillende. Kommissionsformanden mente imidlertid ikke, at man kunne imødekomme AS på dette spørgsmål.⁶

5. Detailreferat af forretningsudvalgsmøde i AS (6.6.1966).

6. Samrådet (j.nr. 2.10-2.11).

Også på det repræsentantskabsmøde, som Samrådet afholdt den 14. november 1967 til drøftelse af reformforslagene, samlede kritikken sig om forhandlingsretten. Af betækningsudkastet fremgik det, at i tilfælde af, at der ikke kunne opnås enighed mellem økonomiministeren og tjenestemandorganisationerne om lønfastsættelsen, skulle ministeren fremsætte lovforslag om lønnen, ligesom ministeren i tilfælde af uenighed om fordelingen af en eventuel lønpulje var den, der var bemyndiget til alene at træffe afgørelsen. Nogle af Samrådets repræsentanter fandt, at dette var en urimelig indskrænkning i forhandlingsretten.

På dette kom så spørgsmålet om, hvem forhandlingsretten skulle lægges i hænderne på. Udkastet omtalte, at der skulle udformes og underskrives en hovedaftale. Det fremgik dog ikke klart, hvem der her skulle være statens aftalemodpart. Skulle det være én hovedaftale med centralorganisationerne, eller kunne det f.eks. være hovedaftaler med hver af de faglige (dimittend) organisationer?

Samrådets repræsentantskab ønskede i hvert fald i november 1967, at der skulle være tale om en friere forhandlingsret, end den udkastet havde skitseret, og at man ikke skulle gå ind på en formulering vedrørende hovedaftale, der udelukkede AS' muligheder for at sidde med ved bordet. Inden for Samrådet var det på dette tidspunkt – og også senere – hele tiden Ministerialforeningen, der pressede på for at skaffe AS en plads som forhandlingspart for de akademisk uddannede tjenestemænd, og som udtrykte de synspunkter, som AS formulerede.

Beslutningerne om disse spørgsmål på Samrådets repræsentantskabsmøde i november blev formuleret i en resolution, hvor man forlangte, at §§ 37 og 38 i forslaget (der omtalte de ovenfor nævnte indskrænkninger i forhandlingsretten) skulle udgå. Om hovedaftalespørgsmålet udtalte repræsentantskabet, at det måtte være en forudsætning for enighed om denne sag, at der kunne indgås mere end én hovedaftale, og at integrering af AS og Samrådet ikke blev udelukket.

Disse synspunkter kom endnu stærkere til udtryk i foråret 1968. På dette tidspunkt forelå der et næsten færdigt udkast til de forskellige dele af en ny tjenestemandsløvgivning. Det blev dog forkastet af alle tjenestemandorganisationerne. For Samrådets vedkommende skete forkastelsen på et repræsentantskabsmøde den 21.4.1968, hvor kritikken igen bl.a. var vendt mod spørgsmålet om forhandlingsrettens omfang, og hvem der skulle udøve den. Repræsentantskabet udtalte således: »Der foreligger ikke udkast til hovedaftaler, og da hele lovkomplekset baserer sig på et aftalesystem, må sådanne være forudsætning for vurderingen af

reformudkastet. §§ 37 og 38 må tilpasses aftalesystemet. Samrådet går ud fra, at loven muliggør mere end én hovedaftale.«

Hvilken vej Samrådet skulle betræde, var der i april 1968 tilsyneladende ikke tvivl om. Repræsentantskabet vedtog en resolution, der udtrykte det således: »Samrådet og Akademikernes Samarbejdsudvalg bør samles i et fællesskab, der i lige høj grad og med samlet styrke kan varetage tjenstemandsansattes og overenskomstansattes interesser over for det offentlige. Forhandlinger om dette bør fremmes mest muligt, således at et ekstraordinært repræsentantskabsmøde snarest muligt kan tage stilling til sagen.«

Med baggrund i denne resolution søgte de to organisationer at nå frem til en integrationsaftale. En gang i forsommeren 1968 havde man udarbejdet udkast til en aftale. Heri hed det:

»Danske Statsembedsmænds Samråd og AS sammensluttes i én organisation, idet Samrådet som led heri overdrager AS alle rettigheder og forpligtelser, der hidtil har tilkommet eller påhvilet Samrådet som forhandlingsberettiget centralorganisation over for statsstyrelserne. Forhandlingerne med staten inden for det af Samrådet omfattede tjenstemandsområde føres fremtidig gennem AS som centralorganisation med de faglige foreninger som basis. Hermed forpligter AS sig til at tage ethvert udadgående skridt, der er nødvendigt for at sikre udøvelsen af tjenstemændenes forhandlingsret.

For tjenstemænd i stillingsgrupper, hvortil nytilgang måtte blive lukket, og som ikke har praktisk mulighed for overgang til anden ansættelsesform, forpligter AS sig til effektiv interessevaretagelse med sigte på en ligestilling i videste forstand med ansatte i tilsvarende stillinger i den åbne ansættelsesform.«

Samrådets ønske om at blive fusioneret med AS var en reaktion på forkastelsen af forslagene til en tjenstemandsreform. Man følte sig samtidig i Samrådet presset fra de andre tjenstemandsorganisationer. Således havde Danmarks Lærerforenings formand, Stinus Nielsen, allerede inden reformforslaget var blevet forkastet, udtalt, at der i forslaget om ny klassificering af tjenstemandsstillinger var tale om en absolut forrykning til fordel for akademikerne.

AS var stærkt interesseret i fusionen, der i realiteten straks ved sin gennemførelse ville have betydet, at organisationen ville få status af hovedorganisation, og at man ville kunne kontrollere begge ansættelsessystemer. Samtidig var der imidlertid, efterhånden som forhandlingerne skred frem, hos nogle AS-folk en lurende mistanke om, at fusionsfor-

handlingerne var sat i scene, for at Samrådet kunne true politikerne til at fremskynde genoptagelsen af arbejdet i tjenestemandskommissionen.⁷

I Samrådets bestyrelse skete der i slutningen af maj en holdningsændring over for udkastet til integrationsaftalen. Man indkaldte til et møde den 21.5.1968 mellem formændene for Samrådets underforeninger. Til dette møde havde Samrådets formand udarbejdet et notat, hvor han forsøgte at skitsere problemstillingen. Det blev gjort klart for formændene, at Samrådet stod over for en skillevej, hvor man måtte vælge mellem samarbejdet med de andre tjenstemandsorganisationer *eller* samarbejde med AS. Med forbavsende klarhed forudsås i notatet, hvad man stod overfor: »Det må forekomme sandsynligt, dels at det kommende år vil bringe nye tjenstemandsforhandlinger, dels overenskomstforhandlinger, som meget vel kan føre til konfliktrussel eller endog konflikt. Der er en nærliggende mulighed for, at overenskomstansatte og tjenstemandsansatte under disse forhold bliver splittet ud mod hinanden. Risikoen kan kun imødekommes ved hensigtsmæssige organisationsforhold«, hed det i notatet, som på visse punkter var meget kritisk over for AS. Alt i alt var Samrådets bestyrelse på dette tidspunkt mest stemt for en organisationsmæssig omstrukturering, der måske på lidt længere sigt kunne føre til en fremtidig fælles organisation. AS på den anden side stod for en fuldstændig og øjeblikkelig integration. De to organisationers forskellige synspunkter hang naturligvis sammen med, at Samrådet ønskede at bevare muligheden for samtidigt samarbejde med de andre tjenstemandsorganisationer og med AS, mens AS ønskede at blive forhandlingsberettiget på tjenstemandsområdet og dermed opnå indflydelse på de resultater, som tjenstemandskommissionen, når den genoptog arbejdet, ville nå frem til.⁸

Fusionsforslaget faldt endeligt på et repræsentantskabsmøde i Samrådet den 16.9.1968. På dette tidspunkt var arbejdet i tjenstemandskommissionen blevet genoptaget. Samrådets væsentligste tilskyndelse til sammenslutning med AS var dermed bortfaldet. Forholdet mellem AS og Samrådet forværredes fra nu af hurtigt, indtil det på tidspunktet for AS-strejken gennemførelse nærmest blev fjendtligt.

Som følge af, at integrationsaftalen blev forkastet af Samrådet, udmeldte ministerforeningen og et mindre antal af andre etatsorganisationer sig af Samrådet og bad AS varetage deres interesser. Det gav AS en formel mulighed for at holde sig orienteret om udviklingen af arbejdet i

7. Detailreferat af forretningsudvalgsmøde i AS (19.4.1968).

8. Samrådet (j.nr. 2612).

tjenestemandskommissionen, en mulighed som man på forskellig vis søgte at udnytte. AS påberåbte sig i den følgende tid at repræsentere 1800 tjenestemænd, som ønskede, at organisationen skulle forhandle på deres vegne. De henvendelser, som AS foretog over for tjenestemandskommissionen i denne forbindelse, følte Samrådet sig meget genereret af, hvilket man ikke undlod at meddele AS.

Henimod slutningen af 1968, da arbejdet i kommissionen var genoptaget, var det klart, at der var ved at ske afgørende ting i kommissionen. AS blev derfor for alvor nervøs for risikoen ved at skulle blive præsenteret for et *fait accompli*. Organisationens formand, professor Bjarne Nørretranders, henvendte sig den 27.12.1968 personligt til kommissionens formand for at sikre sig et tilsagn om, at AS fik tilstillet de forskellige arbejds papirer fra kommissionen, samtidig med at disse blev fremsendt til behandling blandt kommissionens medlemmer. Der blev ikke afgivet noget fast eller endeligt tilsagn herom. Kommissionens formand forsøgte at gå balancegang. På den ene side ville han ikke afslå at orientere AS, på den anden side måtte hensynet til centralorganisationerne og hensynet til muligheden for at få reformen helskindet igennem mane til forsigtighed. AS fik derfor nogle af papirerne ret hurtigt efter, at de var udarbejdet; andre på et sådant tidspunkt, at muligheden for at gøre indsigelse i tide i virkeligheden ikke var til stede.

Regeringens holdning

Den nye VKR-regering under Hilmar Baunsgaard, der trådte til først i 1968, havde arvet tjenestemandskommissionen fra den foregående regering. Mens økonomiminister Ivar Nørgaard – under hvis område kommissionen var nedsat – personligt havde præget arbejdet med synspunkter og ideer, som han gennem sine embedsmænd førte frem, opfattede den nye lønningsminister Aage Hastrup det sådan, at kommissionen praktisk talt var færdig med arbejdet, da han trådte til.⁹ Regeringen besluttede at forsøge at køre sagen igennem i løbet af foråret 1968. I den anledning søgte regeringen – og fik i marts måned – folketingets partiers tilslutning til, at man kunne se bort fra datoen 15. marts, der ellers normalt var sidste frist for fremsættelse af lovforslag, hvis man med tjenestemandorganisationerne kunne blive enige om udkast til ny tjenestemandsgivning.

9. Interview Hastrup og interview Bjørn Olsen.

En af de første dage af april 1968 afsluttede kommissionen sit arbejde med udarbejdelsen af lovforslag til en reform af lønningssystemet. Statsminister Hilmar Baunsgaard understregede regeringens alvorlige ønske om sagens gennemførelse ved at skrive en speciel artikel til Politiken under overskriften: Foran en reform, der er nødvendig (9. april 1968). Selv om regeringen var stærkt indstillet på ny tjenestemandsgivning, var der alligevel alvorlige praktiske hindringer. Regeringen måtte se i øjnene, at man stod få måneder før påbegyndelse af forhandlinger mellem arbejdsmarkedets to store hovedparter om fornyelse af overenskomsterne pr. 1.3.1969, og her havde regeringen allerede advaret og anmodet om, at parterne viste den største tilbageholdenhed med hensyn til lønstigninger. Da en tjenestemandsgivningsreform af den art, man ønskede at lægge op til, ville betyde en kraftig hævnning af lønniveauet, stod regeringen over for det problem at skulle maskere lønstigningerne. Havde dette ikke stået regeringen klart før, kom det i hvert tilfælde til at stå klart, da LO's formand, Thomas Nielsen, på dette tidspunkt i pressen skrev: »Når andre ikke viser de nødvendige samfundsmæssige hensyn og lønforskellene øges yderligere, bliver vi simpelthen nødsaget til at gå til makronerne, når overenskomsten med arbejdsgiverne skal fornys«. (Aktuelt 9.4.1968).

Som det er nævnt ovenfor, faldt forslaget til ny tjenestemandsgivning omkring den 21.4.1968, fordi alle centralorganisationer forkastede det. En af de angivne grunde til forkastelse var netop, at regeringen ville sætte den så langsomt i kraft, at den først nåede sin fulde lønmæssige virkning ca. 2½ år efter tidspunktet for vedtagelsen.

Herefter lå arbejdet i tjenestemandskommissionen stille indtil august måned, hvor lønningsministeren meddelte kommissionen, at regeringen i overensstemmelse med tidligere ønsker nu gerne så en tjenestemandsgivningsreform gennemført så snart som muligt. Han henstillede, at kommissionen afgav betænkning omkring årsskiftet vedrørende lov om tjenestemænd og pensionsloven. På dette tidspunkt har regeringen formentlig allerede lagt, om ikke andet, så en tidsmæssig taktik for, hvorledes tjenestemandsgivningsreformen skulle gennemføres. Det gjaldt nemlig om at vente med at offentliggøre den tredje og sidste del af tjenestemandsgivningen – den der omhandlede lønningernes størrelse og stillingernes klassificering – til arbejdsmarkedets hovedparter LO og Dansk Arbejdsgiverforening var blevet enige om nye overenskomster pr. 1.3.1969, og dette forventedes først at ville ske omkring februar 1969.

I september måned 1968 vakte en lønstrid mellem staten og Danmarks Juristforbund og Dansk Økonomforening betydelig opsigt. Det drejede

sig om aflønningen af direktøren og 3 kontorchefer ved det nye kildeskattedirektorat. Regeringen havde lovet at gennemføre kildeskatteordningen fra 1.1.1970. Hele spørgsmålet om kildeskattens indførelse var politisk set såre følsomt, og det var regeringen meget om at gøre, at der ikke var nogen hindring for sagens gennemførelse. Foreningerne ønskede cheferne for direktoratet aflønnet på overenskomstvilkår med særligt kvalifikationstillæg og truede med, at de ville blokere stillingerne, medmindre tillæggene blev ydet. Det vakte særlig opmærksomhed, da Juristforbundets formand, professor von Eyben i et TV-interview betegnede de høje tillæg som »mavesårstillæg«. Sagen blev forliget i sidste øjeblik, nemlig én dag før cheferne skulle være fratrukket. Med denne konflikt illustrerede Juristforbundet og Økonomforeningen, der var nogle af de stærke forbund inden for AS, deres mistillid til det gældende tjenestemandssystem og deres vilje til at gå meget vidt for at udvide overenskomstsystets rammer.

Flere af medlemmerne i AS' forretningsudvalg var meget betænkelige ved følgerne af den hårde linie, som Juristforbundet havde fulgt i denne sag, der blev fulgt meget opmærksomt af offentligheden. Frygten for, at striden om kildeskattechefernes aflønning ville blive brugt mod akademikerne under senere lønforhandlinger, viste sig at være begrundet. Under den strejke, AS kom ud i 1½ år senere, var der flere pressekommentarer, der trak denne sag frem som et eksempel på AS-organisationernes »urimeligheder«.¹⁰

Den 12. december 1968 kunne tjenestemandskommissionen aflevere de to første dele af sit reformforslag, der omhandlede tjenestemandsløven og pensionsloven. Der var derimod dyb hemmelighed omkring den tredje del, der skulle omhandle lønning og klassificering og dermed tage stilling til lønnens størrelse og de forskellige stillingers placering i lønsystemet. Meget tyder imidlertid på, at der i hvert fald umiddelbart efter årsskiftet 1968/69 var ved at blive udformet mere konkrete ideer om lønfastsættelsen.

I januar 1969 var CO I's mest fremtrædende mand, Børge Aanæs, på foredragsturné i Jylland. Den første uge i januar var han i Augustenborg, hvor han bl.a. rettede skytset mod akademikerne, idet han udtalte, at en gruppe tjenestemand-akademikere ville presse de andre tjenestemænd til at forlange strejkeret. Den 17. januar talte han i Bov, hvor han hævdede, at hvis tjenestemændene sagde nej til den nye tjenestemandsskema, så ville tjenestemandssystemet blive afviklet, bl.a. ved at der blev stop

10. Detailreferater af forretningsudvalgsmøder i AS (11.9. og 17.9.1968).

for rekrutteringen til tjenestemandstillinger. Det må bemærkes, at det af disse taler fremgår, at Aanæs åbenbart navnlig så akademikerne som en potentiel fare for reformens gennemførelse, mens man f.eks. ikke hørte noget om politikernes stilling. Det er sandsynligt, at Aanæs har været klar over, at der ikke fra politikernes side kunne forventes modstand mod en gennemførelse af den nye tjenestemandsløvgivning.

Den 20. januar 1969 holdt tjenestemandskommissionen møde og fik forelagt den nye klassificering – men *uden konkret løn* anført for hvert løntrin. Alligevel kunne »Jyllands-Posten« fortælle sine læsere »at der vil ske ændringer i lønsystemet, som vil få lønmodtagerne på det private arbejdsmarked til at spærre øjnene op«.

Denne meddelelse kom på et tidspunkt, hvor forhandlingerne mellem LO og Dansk Arbejdsgiverforening havde stået på siden 11. december, og hvor formændene for de to organisationer måtte meddele offentligheden, at man var meget langt fra hinanden og tilsyneladende ikke kunne komme videre. Lønningsminister Hastrup forsøgte at neutralisere den ovenfor citerede bemærkning ved i Jyllands-Posten (26.1.1969) at udtale om det i 1968 forkastede forslag til ny tjenestemandsløvgivning: »Mens tjenestemandorganisationerne således ikke var tilfredse, dannede der sig ejendommeligt nok i offentligheden den opfattelse, at tjenestemand-reformen tilsigtede en væsentlig forhøjelse af tjenestemandslønningerne i forhold til de lønninger, der gives i det øvrige samfund. Intet er mere forkert. I den offentlige debat nævnes f.eks. konkrete tilfælde af departementschefer, som vil få deres løn forøget med kr. 30-40.000 om året. Men i betragtning af at de pågældende samtidig ville miste honorarer og biindtægter af mindst samme størrelsesorden, var der snarere tale om en reduktion end om en forøgelse af den samlede indkomst«.

Det måtte også virke beroligende, at tjenestemandorganisationerne midt i februar kunne træffe aftale med lønningsministeren om *principperne* for lønforhøjelsen, hvis tjenestemandreformen skulle blive vedtaget. Det besluttedes, at der for tjenestemandenes vedkommende højst skulle være tale om en 3% lønforhøjelse pr. 1.7.1969. De resterende lønstigninger skulle så falde med halvdelen pr. 1.4.1970 og sidste halvdel pr. 1.10.1970.

Herefter gik det hele hurtigt og planmæssigt. Den 7. marts kunne forligsmanden meddele offentligheden, at der på det private arbejdsmarked ville blive fremsat mæglingforslag. Dette skete den følgende dag. Forslaget blev sendt til afstemning i hovedorganisationerne. Thomas Nielsen anbefalede LO's medlemmer at stemme for forslaget, som han afslørede ville give gode lønstigninger – for mænd på lavtlønsområdet

ville der blive tale om 8-9% stigninger, og for kvinder i samme gruppe 12%.

Med dette overenskomstforslag udsendt til afstemning var risikoen for, at der skulle ske afsmitning fra eventuelle tjenestemandslønstigninger elimineret, og tjenestemandskommissionen kunne nu lukke op for de lønninger, som skulle tilbydes tjenestemændene efter en gennemførelse af ny lov om lønninger og klassificering af tjenestemandstillinger. Den 10. marts var der udarbejdet nye lønskalaer. Disse cirkulerede dog endnu kun i udvalgte kredse. Offentligheden måtte nøjes med en erklæring fra lønningsminister Hastrup om, at der var sluttet forlig om lønnen med tjenestemændene, og at regeringen nu ville gennemføre nye lønnings- og klassificeringsbestemmelser. Igen fremhævede ministeren, at lønreformen ikke havde noget almindeligt lønhævende sigte, men kun tilsigtede at afhjælpe skævheden i forholdet mellem aflønningen af en række tjenestemandsgupper og tilsvarende personale uden for tjenestemandsområdet. 29.-30. marts tiltrådte centralorganisationernes kompetente forsamlinger resultatet af forhandlingerne. Lønningsministerens lettelse over at have kunnet gennemføre den vanskelige balanceakt kom tydeligt til udtryk i hans udtalelser til pressen, sålydende: »Dette er min hidtil lykkeligste dag som minister«.

AS-overenskomstforhandlinger i foråret 1969

Det er ovenfor skildret, hvorledes AS 1968 havde søgt at få medindflydelse på, hvad der skete i tjenestemandskommissionen ad flere forskellige veje. Forsøget på at få indflydelse ved en integration med Samrådet måtte opgives tidligt på efteråret 1968. Herefter var der den mulighed tilbage at påvirke kommissionens afgørelser ved henvendelser og ved forhandlinger med kommissionens formand, departementschef P. Bjørn Olsen.

AS var i hovedsagen interesseret i to centrale spørgsmål, nemlig indholdet af den hovedaftale, som staten skulle afslutte med sine forhandlingsmodparter og spørgsmålet om, hvilket lønniveau tjenestemandslønninger for akademikere skulle ligge på. Det er ovenfor beskrevet, hvorledes AS allerede den 30.10.1968 havde fremsendt et forslag til en hovedaftale til tjenestemandskommissionen, og hvorledes AS' formand den 27.12.1968 havde en samtale med departementschefen for at få tilsagn om at måtte se de papirer, som tjenestemandskommissionens sekretariat udarbejdede samtidig med kommissionens medlemmer. Det svarede de-

partementschefen på i en skrivelse, dateret 3.2.1969 med følgende ordlyd: »En fast ordning som ønsket af AS, hvorefter sådant foreløbigt materiale tilstilles AS samtidig med, at kommissionen får det i hænde, tror jeg ikke vil være heldig. Desuden tror jeg, at kommissionen i givet fald ville modsætte sig ordningen«.

Kommissionsformanden styrede behændigt uden om spørgsmålet omkring de forventede tjenestemandslønningers absolutte størrelse. Oplysninger om dette ville være at lægge en bombe under overenskomstforhandlingerne på det private arbejdsmarked. Så sent som 3.3.1969 – det vil sige en uge, før tjenestemandskommissionen modtog de fuldt udarbejdede udkast til de nye tjenestemandslønninger – skrev kommissionsformanden til AS' formand: »I anledning af Deres brev af 11.2.d.å., vedrørende bl.a. lønniveau og klassificering for de højere tjenestemandstillinger må jeg beklageligvis meddele, at der ikke på indeværende tidspunkt foreligger væsentligt nyt materiale til belysning af de i Deres skrivelse nævnte spørgsmål«.

Der var imidlertid ikke noget til hinder for, at man kunne korrespondere om og drøfte det mindre sprængfarlige emne omkring en hovedaftale. Her kunne lønningsministeriet afvise AS, al den stund AS på papiret kun repræsenterede 1800 ud af 10.000 akademisk uddannede tjenestemænd. AS' stilling til det hovedaftaleudkast, der var udarbejdet af lønningskommissionen, afspejledes i en kritik, som AS samlede i disse fem punkter:

1. AS kan ikke tiltræde en hovedaftale, der sigter mod at afskære lønningsministeren fra at indgå hovedaftale for tjenestemænd med andre organisationer end de nuværende anerkendte centralorganisationer og Danmarks Lærerforening.
2. AS kan ikke tiltræde, at enkeltorganisationer af tjenestemænd uanset klart afvigende, betydelige interesser søges tvunget til at affinde sig med den interessevaretagelse, der måtte blive dem til del inden for den foreskrevne organisationsramme.
3. AS kan ikke tiltræde en hovedaftale, der ikke indeholder mæglingsbestemmelser.
4. AS kan ikke tiltræde en hovedaftale, der sigter mod en væsentlig indskrænkning af tjenestemandenes adgang til at anvende konfliktskridt i interessetvister, der ikke har kunnet løses ved forhandling.
5. AS kan ikke tiltræde en hovedaftale, der i realiteten er uopsigelig.¹¹

11. AS-skrivelse af 26.2.1969 til Tjenestemandskommissionen.

AS var imidlertid nu i defensiven. Både tjenestemændenes egentlig forhandlingsberettigede organisationer og politikerne var i princippet enige om, at der skulle vedtages nye tjenestemandsløve uden den frie organisations- og forhandlingsret, som var udtrykt i ovennævnte 5 punkter. Som en sidste tilbagefaldsline søgte AS at få en hovedaftale for de tjenestemandsgupper, der havde tilkendegivet, at de ønskede, at AS skulle forhandle for dem (det var de 1800, som er nævnt ovenfor, og som omfattede Ministerialforeningen, dommerfuldmægtige, overlæger samt civilingeniører og arkitekter i staten). AS stod ikke som den eneste organisation, der fandt det svært at godtage, at det skulle være ministeren, der bestemte, hvem der skulle have forhandlingsret for forskellige arbejdsgrupper i staten. Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund var ligeså utilfreds som AS. De to organisationer sendte en fælles protest til folketingets lønningsudvalg, hvori de skarpt tog til orde imod den del af tjenestemandsløvene, der omhandlede forhandlingsretten. Protesten førte imidlertid ikke til noget. Lønningsministeren satte foreløbigt punktum for denne debat ved i en skrivelse af 21.6.1969 til AS' formand at skrive, at den omstændighed, at han under et møde med AS' formand havde udtrykt, at han ville respektere, at ca. 1800 tjenestemænd ønskede sig repræsenteret af AS, ikke kunne give »holdepunkt for en antagelse om, at AS på dette grundlag kunne indgå en hovedaftale med staten«.

Gennem hele den følgende periode med konflikt mellem AS og staten fastholdt AS kravet om forhandlingsret og hovedaftale for sine tjenestemandsmlemmer.

Den holdning, som lønningsministeren havde givet udtryk for, var ikke behagelig for AS, og AS blev ikke beroliget ved en nærlæsning af den forelæggelsestale, med hvilken ministeren den 30. april 1969 anbefalede folketinget at stemme for lønnings- og klassificeringsloven.

Ved den lejlighed sagde ministeren: »Det er selvsagt meget væsentligt, at der opnås en ud fra alle synspunkter rimelig aflønning af tjenestemændene. Kommissionen opstiller den målsætning, at tjenestemændenes ansættelsesvilkår skal være i *balance* med tilsvarende områder i den øvrige del af samfundet. Regeringen er ganske enig heri ...

Erfaringerne har vist, at forsømmes hensyn til en sådan balance, bliver resultatet enten, at staten ikke i fornødent omfang kan rekruttere arbejdskraft til at løse de opgaver, der henlægges til staten, eller at rekrutteringen i hvert fald ikke kan ske på tjenestemandsvilkår.

Med det foreliggende forslag er der gjort et alvorligt og – så vidt jeg kan skønne – realistisk forsøg på at retablere balancen mellem de forskellige ansættelsesformer. Det er meget vigtigt, at denne balance bevares.

Men i konsekvens heraf bliver det nødvendigt for staten at overveje, hvilke ansættelsesformer det vil være ønskeligt at anvende på de enkelte områder«.

Som eksempel på forskelle nævnte ministeren derefter, at det var ønskeligt, at underordnede sygehuslæger ikke blev tjenestemænd, men ønskeligt at politibetjente blev det, og han fortsatte: »På andre områder ligger det ikke lige så klart, hvilken ansættelsesform, der har det største fortrin. Derfor bliver det nødvendigt at gennemgå de enkelte personalegrupper funktioner og deres arbejdsområders karakter, før der kan træffes bestemmelse om, hvilken ansættelsesform der er mest ønskelig«.

AS måtte spørge sig selv, om der i de sidste sætninger lå en trussel om at begrænse overenskomstansættelser som ansættelsesform.

Striden om den kollektive opsigelse

Forhandlingerne om fornyelse af overenskomster pr. 1.4.1969 mellem staten og yderligere nogle offentlige arbejdsgivere på den ene side og en række AS-organisationer på den anden var allerede begyndt tidligt i februar måned. Forhandlingernes parter var på AS-siden: Danske Arkitekters Landsforbund, Den danske Dyr lægeforening, Danske Forstkandidaters Forening, Danmarks Juristforbund, Foreningen af Licentiat fra Landbohøjskolen, Foreningen af Yngre Læger, Magisterforbundet (d.v.s. Dansk Magisterforening og Gymnasieskolernes Lærerforening), Teologforeningen af 1961, Dansk Psykologforening og Danske Økonomers Forening. AS-parterne arbejdede ud fra en forhandlingsaftale, som foreningerne havde tilsluttet sig, og gennem et forhandlingsudvalg med repræsentation fra de største af de deltagende organisationer.

Modparten var staten, Sygehusforeningen og Københavns Kommune. Der var tale om forhandlinger vedrørende fornyelse af ialt 12 overenskomster og 2 aftaler, som de ovennævnte organisationer i fællesskab ved en forhandlingsaftale af 18. december 1968 havde anmodet AS om at føre på deres vegne.

Efter det første møde mellem parterne, afholdt den 5.2.1969, kunne AS-forhandlingsudvalg rapportere til organisationerne, at ministeriet formentlig belavede sig på at anlægge en forhalingstaktik på grund af de uafsluttede forhandlinger på det private arbejdsmarked og i tjenestemandskommissionen. Forhandlingerne kom til at trække langt ud over det tidspunkt, hvor der var skabt endelig klarhed over resultaterne af den nye tjenestemandsløvgivning og udfaldet af forhandlingerne på det priva-

te arbejdsmarked. Først midt i maj kom det til realitetsforhandlinger mellem AS' forhandlingsudvalg, ledet af lektor Søren Brogaard og Lønningsministeriets m.fl. repræsentanter under ledelse af kontorchef K. J. Christensen. AS krævede en ny lønskala på 16 trin, svarende til de såkaldte akademiske lønrammer i tjenestemandssystemet (16.-21.-29.-31. og 34. lønramme). Dette blev afvist af Lønningsministeriet på et møde 14.5.1969. Ministeriet hævdede, at AS' forslag ville indebære en 12-13% stigning af lønsummen og hævdede samtidig, at der med de nye tjenestemandslønninger allerede var skabt en balance mellem tjenstemands- og overenskomstsystemets lønninger, hvorfor AS' forslag måtte afvises. Den 21.5. kunne ministeriet så præsentere sine krav, der måtte karakteriseres som et forsøg på fastfrysning af AS-lønningerne på det niveau, som man stort set havde før forhandlingernes start. Man tilbød fra ministeriets side en lønskala for overenskomstansatte, der var parallel til den lønskala, der gjaldt for tjenstemænd i 16., 21., 29., og 31. lønramme. Man var villig til at give tillæg til sådanne overenskomstansatte, der var placeret i stillinger, der svarede til tjenestemandssystemet 34. og 35. lønrammer, men disse tillæg måtte aldrig medføre, at de overenskomstansattes løn kom højere op end tjenstemændenes i de tilsvarende stillinger.

AS' svar på dette var, at den balance, som ministeriet påstod ville blive tilvejebragt mellem de to ansættelsessystemer, ingenlunde kunne vurderes alene ud fra de udbetalte lønninger. Tjenstemændenes pensionsgode var ikke med i regnestykket. Dette gode, som indbefattede pristalsregulerede pensioner, var blevet forbedret væsentligt ved tjenstemandsreformen, idet der f.eks. var indført mulighed for fratræden med førtidspension på meget gunstige vilkår. AS fandt ikke, at overenskomstsystemets pensionsordninger, der var baseret på forsikringstekniske beregninger, bygget op ved bidrag fra arbejdsgiver- og arbejdstagerside, økonomisk kunne vurderes til at modsvare tjenstemandspensionssystemet, der var et rent tilskudssystem, hvor staten dækkede samtlige omkostninger. AS stillede et regnestykke op, hvor man først sammenlignede de overenskomstmæssige lønninger i henhold til den udløbne overenskomst med de lønninger, som tjenstemandsansatte akademikere ville få i henhold til den nye lønningslov. Benyttede man de to lønsystemers første løntrin, så sammenligningen således ud: Årsløn for overenskomstansat 32.975. Årsløn for tjenstemandsansat 39.991. Den stigning på gennemsnitlig 12-13%, som AS havde ønsket, måtte ses i sammenligning med de 26,5%, som tjenstemandsansatte akademikere i de første 12 anciennitetsår ville få gennem de nye lønningslove. Heri var så ikke medregnet pensionsgo-

det, som AS' forhandlere på dette tidspunkt vurderede på følgende måde: Til den overenskomstansatte hensattes en løndel svarende til 15,8% af lønnen til brug for pension. For den tjenestemandsansatte blev der ikke hensat noget konkret beløb, men AS' skøn var, at udgiften til en tjenestemandspension måtte ligge på omkring 30% af lønnen. På dette spørgsmål kørte forhandlingerne fast.¹²

Den 13. juni 1969 blev der gjort et sidste forsøg på at opnå et gennembrud i forhandlingerne ved et møde mellem AS' formand, professor Bjarne Nørretranders og lønningsminister Aage Hastrup. Ministeren stod imidlertid fast, og AS måtte derfor overveje, hvordan man skulle komme videre. For AS måtte det se ud, som om man forsøgte at kvæle overenskomstsyste­met. Det var sandsynligt, at langt de fleste nyansatte fremtidigt ville vælge tjenestemandssystemet frem for overenskomstsyste­met, hvis der blev tilbudt nøjagtig samme udbetalte løn for de ansatte under de to systemer.

Tjenestemandsansættelsen kunne tillige tilbyde meget bedre ansættelses­ sikkerhed og pensionsvilkår, der, som det er beskrevet ovenfor, på flere områder forekom bedre end overenskomstsyste­mets. Hos AS' ledelse bredte der sig frygt for, at det nye tjenestemandssystem var et led i en bevidst plan, der på lidt længere sigt skulle bruges til at gøre overens­ komstansættelsen mindre attraktiv som ansættelsesform.

Frygten var blevet næret på forskellig vis, og lønningsministerens udta­ lelse ved forelæggelse af tjenestemandsløven i folketinget den 30.4.1969, hvor han havde sagt, at man nu måtte se på, hvilken ansættelsesform der på de forskellige personalegruppers område var mest ønskelig, var ikke egnet til at dæmpe frygten. Efter det resultatløse møde den 13. juni mellem lønningsministeren og AS-formanden besluttede AS sig for at varsle konflikt. Denne eventualitet havde man hos AS allerede forudset i april måned, hvor sekretariatslederne for de organisationer, som AS forhandlede for, havde lagt tekniske planer for, hvorledes en konflikt skulle gennemføres.

Som det er nævnt ovenfor, eksisterede der ikke nogen hovedaftale mellem staten og AS-organisationerne af den slags, som var normen på en stor del af det private arbejdsmarked, og hvori aftaleparterne fastlagde de regler, som skulle gælde for varsling og gennemførelse af konflikt. I den givne situation måtte dette forhold øjeblikkeligt anses for en fordel for AS. AS opfattede forholdet således, at de overenskomstansatte var

12. Referater fra AS' overenskomstforhandlinger med lønningsministeriet m.fl. maj-juni 1969.

ansat med de samme varsler for opsigelse, som gjaldt i henhold til funktionærloven. Det vil sige, at de ansatte kunne frigøre sig med en måneds varsel til den 1. i en måned, medens arbejdsgiverne normalt først kunne frigøre sig med fra 3-6 måneders varsel, alt efter hvor lang tid ansættelsesforholdet havde eksisteret. AS mente således at kunne erklære strejke med et meget kort varsel, medens modparten ville få tidsmæssige vanskeligheder, hvis man ville svare igen med lockout. Til gengæld lurede der en alvorlig fare for AS ved at gennemføre konflikt. Man havde nemlig ikke nogen aftale om, at der, efter konfliktens eventuelle ophør, skulle ske en genansættelse af de personer, der blev opsagt som et led i konflikten. Denne risiko søgte man imidlertid at neutralisere ved over for medlemmerne, der skulle i strejke, at tilkendegive, at det ville være en betingelse for konfliktens eventuelle ophør, at alle, som havde nedlagt arbejdet, skulle genindtræde i deres stillinger. Tilsyneladende var AS ikke opmærksom på, at der lurede andre farer i det forhold, at man ikke havde nogen aftale om, hvorledes konfliktvarsling skulle finde sted. Dette blev først, som det vil ses nedenfor, klart, efter at opsigelsesvarsler var afsendt.

Den 19.6.1969 meddelte AS ved en skrivelse til lønningsministeren, at man ikke fandt grundlag for at videreføre forhandlingerne, og at man med virkning fra udgangen af juli måned varslede arbejdsstandsning på en række områder. Allerede på dette tidspunkt måtte man imidlertid tage stilling til konfliktens placering i relation til det arbejdsretlige system. AS vurderede sagen således, at striden ikke var omfattet af loven om mægling i arbejdsstridigheder, men erklærede sig ikke desto mindre villig til at træffe en særlig aftale med modparten om, at der skulle kunne mægles efter de hovedprincipper, som var indeholdt i den nævnte lov, ligesom man accepterede, at statens forligsmand, Sigurd Wechselmann, blev mæglingsmand.

Lønnings- og pensionsministeren svarede i et brev af 25.6.1969, at man fandt, at overenskomsterne var omfattet af loven om mægling, men at man måtte tage forbehold over for den fremgangsmåde, AS-organisationerne havde benyttet ved varsling af konflikten. Hvad dette indebar, blev man først klar over i begyndelsen af juli måned, hvor der fandt et møde sted mellem parterne under statens forligsmands tilstedeværelse. Dette møde afholdtes i forligsinstitutionen den 2. juli. Forligsmanden præciserede ved denne lejlighed, at der var tale om et orienterende møde, for at man kunne danne sig et indtryk af, om der kunne mægles. Så langt kom man imidlertid ikke på dette tidspunkt. Mødet kom til at dreje sig om gyldigheden af de fremsendte opsigelsesvarsler. AS' modparter fremhæ-

vede, at opsigelserne for at være gyldige skulle have været individuelle og efter funktionærlovens regler. Man hævdede, at AS og organisationerne ikke havde lovlig hjemmel til kollektivt at opsiges på medlemmernes vegne. Der opnåedes hurtigt enighed om at lade dette spørgsmål afgøre af en særlig voldgiftsret.

Under voldgiftssagens behandling blev det klart, at parterne var enige om, at de overenskomstansatte akademikere havde ret til at varsle arbejdsstandsning, og at det korrekte varsel var én måned. Kammeradvokaten, der repræsenterede Lønningsministeriet, Sygehusforeningen og Københavns Kommune mod AS hævdede imidlertid, at AS og organisationerne ikke havde ret til at opsiges på medlemmernes vegne. Opsigelserne skulle komme individuelt fra medlemmerne, eventuelt som bemyndigelse til opsigelse fra det enkelte medlem til organisationen. Til dette kom en sekundær klage over, at nogle af opsigelserne vel var indsendt 30. juni, men først efter normal arbejdstids ophør og derfor ikke kunne være gyldige.

Kammeradvokaten hævdede, at kun for den del af arbejdsmarkedet, der reguleredes efter Septemberforliget af 1899 (den såkaldte arbejdsmarkedets grundlov) og som var omfattet af hovedaftalen af 18.11.1960, var der ret til særlige opsigelsesvarsler, der fortrængte de individuelle varsler samt bestemmelser om, at organisationerne havde ret til at varsle på medlemmernes vegne. Kammeradvokaten hævdede, at AS-organisationerne ikke var *arbejderorganisationer* i hovedaftalens forstand og derfor ikke havde de ovennævnte rettigheder til særlig konfliktvarsling.

Kammeradvokaten bestred ikke, at AS-organisationerne var interesseorganisationer, men påstod, at selv om lønspørgsmål var af væsentlig betydning for akademikere, var deres interesser i forholdet til arbejdsgiveren i langt højere grad end for arbejderens vedkommende bestemt af »arbejdets nærmere beskaffenhed, hans mulighed for uddannelse og fremmelse, arbejdspladsens geografiske placering m.v.«.

Kammeradvokaten konkluderede, at en opsigelse for akademikerne måtte være et langt alvorligere skridt end for arbejderen, og at en stiltiende bemyndigelse for organisationen til opsigelse på medlemmets vegne ikke kunne indlægges i selve medlemsskabet, særlig da organisationernes love ikke indeholdt bestemmelser herom.

Kammeradvokatens procedure var i det hele lagt an på at påvise, at de arbejdsretlige regler og den arbejdsretlige praksis ikke kunne anvendes på de akademiske lønmodtagere og deres faglige organisationer.

Voldgiftsretten gav for så vidt Lønningsministeriet og dets medparter ret ved at erklære de af AS-organisationerne indsendte varsler om ar-

bejdsstandsning med udgangen af juli måned for ugyldige. Kendelsens præmisser var imidlertid til en vis grad opmuntrende for AS og organisationerne. Retten slog først og fremmest fast, at overenskomstansættelser havde medført en radikal ændring af retsforholdet mellem staten og de personer, der blev ansat i statens tjeneste, og i forbindelse hermed var der allerede sket en betydelig udvikling i organisationernes »virke og indflydelse« – en udvikling som retten forudså næppe ville være tilendebragt. På den anden side måtte retten afgøre spørgsmål efter det retlige grundlag, som eksisterede, og det var de foreliggende overenskomster. Disse overenskomster indeholdt intet om kollektive opsigelser. Foreningernes love havde ikke – selv om de indeholdt bestemmelser, der forudsatte muligheden for konflikt med arbejdsgivere – regler om, at organisationerne kunne opsiges medlemmernes stilling uden at have indhentet bemyndigelse hertil fra det enkelte medlem. De kollektive opsigelser måtte derfor betragtes som ugyldige.¹³

Et spørgsmål melder sig umiddelbart: Hvorfor ønskede staten og dens medparter at føre denne sag, når den dog var enig med AS i, at de overenskomstansatte havde ret til at varsle arbejdsstandsning? Det kan ikke have været for at vinde tid. En arbejdsstandsning pr. 31. juli, hvor ferieperioden endnu ikke var forbi, betød, at det ville tage længere tid, før konflikten kunne mærkes, hvilket ville være i AS-organisationernes disfavør. En konflikt, der begyndte senere, ville kunne blive mere mærkbar hurtigt og følgelig mere ubehagelig for arbejdsgiverne. Forklaringen på, hvorfor arbejdsgiverparten ønskede voldgiftssagen gennemført, må søges andetsteds. Det er muligt, at arbejdsgiverparten har troet, at det ville blive vanskeligt for AS at skaffe bemyndigelse til opsigelse fra de enkelte medlemmer. Man troede måske på det, som kammeradvokaten havde sagt i sin procedure om, at akademikernes interesser i forholdet til arbejde og løn ikke var af samme art som andre lønmodtageres. I denne forbindelse er det også nævnt som et motiv for gennemførelse af sagen, at arbejdsgiverparten var irriteret over den legalistiske holdning, som AS-parterne indtog, og at man nu ønskede at svare igen med samme mønt.¹⁴

Den videre udvikling kom imidlertid til at vise, at AS ikke fik besvær med at opnå tilstrækkelig støtte fra medlemmerne til at gøre konflikten effektiv. Som en følge af voldgiftskendelsen måtte AS-organisationerne

13. Voldgiftskendelse af 23. juli 1969 i sagen ministeriet for statens lønnings- og pensionsvæsen m.fl. mod Akademikernes Samarbejdsudvalg på vegne af tilsluttede organisationer.

14. Interview med Bjørn Olsen.

ud til de enkelte medlemmer for fra hver af dem, der skulle nedlægge arbejdet, at indhente bemyndigelse til opsigelse af deres stillinger. AS besluttede, at den nye varsling om arbejdsstandsning i øvrigt skulle have samme omfang som den varsling, der var kendt ugyldig. I relation til konflikten fik voldgiftskendelsen altså kun den virkning, at arbejdsstandsningen blev udskudt en måned. De arbejdspladser, der var udtaget som strejkemål, var valgt efter en nøje planlægning og omhyggelig vurdering. Man måtte naturligvis holde sig væk fra strejke på steder, hvor arbejdsstandsning kunne betragtes som truende for trediemands liv og helbred. Man måtte sørge for heller ikke at etablere strejke, der kunne ramme vitale samfundsfunktioner, idet svaret herpå nemt kunne blive et lovgivningsinitiativ, der ville lukke af for videre aktioner fra AS' side. Dertil kom, at det gjaldt om at finde arbejdspladser, hvor der var få tjenestemænd og mange overenskomstansatte, hvorved strejkens effektivitet kunne gøres større. Endelig ønskede man fra AS' side, at så mange som muligt af de deltagende organisationer havde medlemmer blandt de strejkende. I alt blev der varslet strejke for ca. 800 overenskomstansatte akademikere fordelt på følgende arbejdspladser: indenrigs-, justits- og boligministeriets departementer, Direktoratet for fængselsvæsenet, Danmarks Statistik, statsgymnasierne på Sjælland, Odense Universitet, bestemte institutter og administrationerne ved Københavns og Århus universiteter, sygeplejeskolerne og al anden undervisning inden for sygehusvæsenet.

Den nye strejkevarsling blev ikke antastet fra modpartens side, og interessen samlede sig nu om en mulig indgriben fra forligsinstitutionen. I henhold til lov om mægling i arbejdsstridigheder kunne forligsmanden, hvis han skønnede, at konfliktens virkninger eller omfang ville få samfundsmæssig betydning, af egen drift indkalde parterne til forhandling. Forligsmanden, amtmand Wechselman, benyttede sig af denne mulighed i loven og indbød midt i august til møder, der begyndte 18. august. Men allerede inden parterne mødtes hos forligsmanden, begyndte en indirekte kontakt i form af en polemik indledt af lønningsminister Hastrup, der på Det konservative Folkepartis sommermøde i Hee havde udtalt, at akademikere havde krævet større reallønsforbedringer end de øvrige grupper på arbejdsmarkedet, og at de overenskomstansatte havde fået tilbudt samme reallønsforbedring, som var opnået på det private arbejdsmarked samtidig med, at man havde tilbudt dem en undersøgelse af balancen mellem de tjenestemandsansattes og de overenskomstansattes pensionsvilkår – et tilbud organisationerne ikke ville modtage. Disse udtalelser var ikke løst henkastede bemærkninger på et tilfældigt politisk møde. De

blev få dage senere efter det ugentlige ministermøde bekræftet af statsministeren som et udtryk for hele regeringens holdning. Det tydede således på, at regeringen var indstillet på at køre sagen hårdt og udnytte den i offentligheden stærkt fremherskende stemning mod »de højtlønnede« akademikere – en politik, der som det vil fremgå af det følgende, blev gennemført med en vis succes.

Forligsmanden begyndte sin mægling med møder den 18. og 19. august, hvor han fik præsenteret parternes hovedkrav til overenskomstforhandlingerne og meget hurtigt fandt frem til, at det centrale problem var spørgsmålet om vurderingen af tjenestemandspensionens værdi. For at undersøge dette spørgsmål nærmere nedsattes et udvalg bestående af 2 aktuarer, udpeget med én af hver af parterne. Aktuarerne fik tilsendt deres kommissorium den 20. august, og ugen derpå kunne de sende forligsmanden resultatet af deres arbejde.

Det spørgsmål, som man søgte at få svaret på fra aktuarerne, var: Hvor meget skulle staten indbetale til et forsikringsselskab eller en pensionskasse, for at en tjenestemand kunne få den pension, der var tilsikret ham ifølge tjenstemandslovgivningen? For at besvare dette spørgsmål, måtte aktuarerne finde frem til forskellen mellem obligationsrenten og lønstigningsprocenten, den såkaldte *nettorente*. Hvis lønstigningen i procent igennem længere tid var højere end obligationsrenten, dvs. at der var en negativ nettorente, måtte det forudsættes, at der skulle lægges relativt meget store beløb hen for at sikre pensionerne. Hvis obligationsrenten var større end lønstigningsprocenten, dvs. at der var positiv nettorente, skulle der relativt set lægges mindre beløb hen til pensioneringen. Det var nu aktuarernes opgave at finde ud af, hvor store beløb, det under forskellige forudsætninger drejede sig om. Aktuarernes svar kom som nogle tabeller, af hvilke man kunne udlæse, hvor stor del af tjenestemandslønnen, som skulle henlægges, for at staten ved forskellige nettorenter kunne svare sin pensionsforpligtelse over for tjenestemændene.

AS benyttede aktuarernes beregning til at påpege, at da nettorenten i perioden 1940-68 havde været $\div 1\%$, måtte man ved at slå efter i aktuarernes tabel på nettorente $\div 1\%$ kunne se, hvad tjenestemændenes pensionsgode var værd. Svaret fra tabellen viste, at for en akademisk tjenestemand, der gik af som 67-årig, skulle pensionsbidraget have været 40% (til sammenligning med de 15,8% af lønnen, som benyttedes til pensionsbidrag for de overenskomstansatte). Hvis tjenestemanden gik af som 60-årig, hvad han i henhold til den nye tjenestemandsløvgivning kunne gøre, med en kun mindre reduktion af pensionen, skulle pensionsbidraget være 55,5%. Det ville sige, at alene indførelsen af førtidspensionsordningen

var en teoretisk forbedring af tjenestemændenes hidtidige pensionsordning på 25%.

Staten afviste aktuarernes opstilling under henvisning til, at dette netop var en teori opstillet under forudsætninger, som var baseret på de forgangne års nettorente. Ingen kunne forudse, om disse forudsætninger ville vise sig at blive realiteter i de kommende år. AS forsøgte at imødegå denne argumentation ved at foreslå, at man etablerede en ordning, hvor den udbetalte løn skulle afhænge af den faktiske udvikling i fremtiden. Man forestillede sig en eller anden årlig justering af overenskomstlønningen efter en a'jourført vurdering af tjenestemandspensionens værdi. Det kunne statens forhandlere imidlertid ikke acceptere, og det indebar da også nogle temmelig uforudselige økonomiske risici. I sidste fase af drøftelsen af dette problem hos forligsmanden foreslog AS at lægge vurderingen af tjenestemandspensionernes værdi ud i et udvalg, for at man kunne tage stilling til spørgsmålet om, hvorledes man på basis af et sådant udvalgs arbejdsresultater skulle skabe balance imellem lønningerne for de to ansættelsessystemer. Heller ikke dette kunne statens repræsentanter gå med til.

Også andre spørgsmål end vurderingen af tjenestemandspensionsgodets værdi blev drøftet under møderne med forligsmanden. Staten og dens medparter havde krævet, at der indførtes en fredspligtsbestemmelse i overenskomsterne, som man kendte den fra det private arbejdsmarkeds overenskomster, i henhold til hvilke man i en overenskomstperiode ikke havde lov til at tage konfliktskridt. Dette spørgsmål var imidlertid ikke færdigbehandlet, da forligsmanden måtte opgive. Inden dette tidspunkt havde man for øvrigt på forligsmandens foranledning udtaget hele lægeområdet med dets særligt vanskelige problemer og kring vagtordninger og lægers uddannelsesstillinger til speciel behandling under en særskilt mæglingsmand.¹⁵

Forligsmanden må have erkendt, at det i denne konflikt ikke blot var problemet at finde et kompromis mellem forskellige økonomiske interesser, men at spørgsmålet om forhandlingsretten for akademikerne spillede en central rolle. Forligsmanden tog det bemærkelsesværdige skridt at invitere formanden for Samrådet, general Engell, til at mødes med ham, for at han kunne få en orientering om områdeafgrænsning mellem tjenestemands- og overenskomstansættelse.¹⁶

15. AS' arkiv om overenskomstforhandlingerne i 1969.

16. Skrivelse fra generalmajor H. C. Engell (indgår i det materiale af interviews, som er afleveret til Rigsarkivet).

Forligsmanden havde den 28. august benyttet sin ret i henhold til loven om mægling i arbejdsstridigheder til at udsætte arbejdsstandsningen i 2 uger. Den 10. september meddelte forligsmanden, at han ikke på dette tidspunkt fandt grundlag for at stille mæglingsforslag. Det stod herefter klart for parterne, at arbejdsstandsningen formentlig ville træde i kraft onsdag den 17. september ved arbejdstids begyndelse. Man fik derfor nu travlt med at forberede kampen. Statsministeren skrev til justitsministeren, indenrigsministeren, undervisningsministeren, boligministeren og økonomiministeren med opfordring til at iværksætte foranstaltninger til sikring af, at opgaverne varetoges bedst muligt på de institutioner, der ville blive strejkeramt.

Regeringen undersøgte på dette tidspunkt alle muligheder inklusive muligheden for at standse strejken og ordne de overenskomstansattes løn- og ansættelsesforhold ved lov. Den 15. september sendte arbejdsministeren lønningsministeren et notat om to muligheder for at løse konflikten. Arbejdsministeren orienterede lønningsministeren om, at han havde den teoretiske mulighed at fremsætte lovforslag om fornyelse af de udløbne akademikeroverenskomster, således at man dels heri medtog det, som man ved de hidtidige forhandlinger mellem lønningsministeriet og akademikerne havde været enige om at ændre og dels gav sådanne økonomiske forbedringer, som måtte anses for forsvarlige ud fra samfundsøkonomiske hensyn. Endelig måtte man også ved eventuel lovforelæggelse tage med de ændringer, som var gennemført i overenskomster med andre akademikergrupper (civil- og akademiingeniørerne).

En anden løsning, som blev berørt, var muligheden for, at arbejdsministeren fremsatte lovforslag om oprettelse af et særligt nævn, der skulle træffe afgørelse på de områder, hvor der var uenighed.

Foreløbig foretog man sig imidlertid ikke fra lønningsministeriet noget for at få akademikerne i arbejde igen¹⁷. AS forberedte fremstød over for pressen i erkendelse af, at organisationerne i alt for ringe grad havde søgt og fået sine synspunkter frem her. Det blev i det hele taget massemediernes, som efter strejkens udbrud i en periode blev valpladsen, hvor kombattanterne mødtes, synspunkterne udveksledes, og grundlag for genoptagelse af forhandlingerne dukkede op.

17. Skrivelse fra fhv. arbejdsminister Lauge Dahlgaard (indgår i det materiale, som er afleveret til Rigsarkivet).

Massemedierne og konflikten

Ved konfliktens udbrud var pressen generelt negativt indstillet over for AS, og særlig den del af pressen, som sluttede op omkring VKR-regeringen, forsøgte at give det udseende af, at AS havde blæst til konflikt for at få kraftige lønstigninger. Nogle citater vil illustrere dette forhold: »Strejken er et krav om, at folk, der har det bedre end de fleste, skal have det endnu bedre. De strejkebærende organisationer kan ikke forvente nogen folkelig sympati for deres aktion, al den stund de overenskomstansatte er ansat af staten og deres lønninger betalt af skatteyderne« (Berlingske Tidende, 17.9.1969).

»Ingen vil have ondt af de strejkebetalende overenskomstansatte, og langt fra alle, der sorterer under Akademikernes Samarbejdsudvalg – hvis samarbejdsevne og vilje ikke er iøjnefaldende – er enige med de stædige og aggressive ledere, som har presset konflikten frem ... Det ville være fornuftigt af Akademikernes Samarbejdsudvalg hurtigst muligt at afblæse denne upassende strejke, for de får ikke noget ud af den. Og fortjener heller ikke at få det«. (Jyllands-Posten, 19.9.1969).

»Akademikerne er åbenbart af den mening, at de kan tage en lang konflikt, Det må blive deres sag. Spørgsmålet er, om de ikke taber mere, end de vinder. Regeringen lader sig ikke koste med, og i statens administration vil konflikten være en lige så velkommen som måske påkrævet anledning til at få konstateret, om der ikke både hist og her er oprettet for mange stillinger og har været tænkt lidt for lidt på den forenkling og rationalisering af administrationen, som ikke mindst den regering, der nu kastes ud i konflikt, har ønsket så brændende og så længe«. (Fyns Stiftstidende, 17.9.1969).

Selv i dagbladet »Aktuelt«, som man med dets nære tilknytning til LO taget i betragtning kunne forvente ville fremhæve og se med sympati på AS' ønske om ret til frie forhandlinger, var der kritiske undertoner – selv om indstillingen var mere nuanceret end i VKR-pressen. I en leder i »Aktuelt« dagen før strejkens ikrafttræden hed det bl.a.: »Der er her ikke tale om en konflikt for at få hævet lønningerne for folk, der ligger lavest. Alligevel er det forkert – som nogle blade har gjort det – at fremstille sagen som om alle i konflikten i forvejen har toplønninger. Der er i gruppen af overenskomstansatte nok stort set lige så store lønforskelle som indenfor gruppen af tjenestemandsansatte akademikere«.

Den eneste avis, som fremstillede sagen helt fra AS's synspunkt, og støttede strejken var »Land og Folk«. I en leder 18.9.1969 hed det såle-

des: »Fra regeringshold og i store dele af pressen har man fremstillet konflikten på en sådan måde, at her var nogle få akademikere – oven i købet med toplønninger – ude med snøren for at rage noget til sig på andre lønmodtageres bekostning. Der er grund til at hæfte sig ved et par forhold omkring denne konflikt, som man mere eller mindre bevidst har undladt at komme ind på. Først og fremmest synes det oplagt, at man fra regeringens side ønsker at få has på akademikernes organisation, Akademikernes Samarbejdsudvalg, der har været så formastelig at kræve forhandlings- og aktionsret i en tid, hvor regeringens bestræbelser går ud på at knægte den frie forhandlings- og aktionsret. Meget tyder på, at det er regeringens hensigt gennem sin »sabotage« af forhandlingerne at tvinge de overenskomstansatte tilbage til »folden« inden for tjenestemandssystemet«.

Strejken var kun ganske få dage gammel, da parterne efter en kort udveksling af synspunkter i massemedierne atter fandt sammén til en kortvarig forhandling i forligsinstitutionen. Den 16. september havde »Roskilde Tidende« en leder, hvori regeringen opfordredes til fremtidig at lade *alle* nyansættelser ske på tjenestemandsvilkår for, som det blev udtrykt, »at forhindre, at de to ansættelsesformer benyttes til et kapløb«. Samme dag havde universitetslektor Ejler Koch i »Politiken« en kommentar, hvori han »som den eneste rimelige løsning« foreslog, at alle akademikere ansattes som tjenestemænd. Til dette forslag havde lønningminister Hastrup erklæret sig positivt indstillet, hvad han igen direkte erklærede i »Politiken« 21.9.1969. AS svarede med en pressemeddelelse samme dag, at AS på intet tidspunkt havde afvist, at det kunne være hensigtsmæssigt at søge de to ansættelsesformer for akademiske medarbejdere hos det offentlige afløst af et fælles ansættelsessystem.

Den orienterende forhandling mellem parterne, der herefter den 22. september blev ført i forligsinstitutionen, førte ikke til noget resultat, fordi det blev klart, at ministerens erklæring om at se positivt på tjenestemandsansættelse af de overenskomstansatte betød, at der skulle finde ansættelse sted på grundlag af den eksisterende tjenestemandsløvgivning, hvor AS ønskede ændringer, for at egentlig forhandlingsret kunne indføres, og muligheden for at organisere sig frit var sikret i tjenestemandsløvgivningen.

Dette mellem spil i konfliktens første dage fik for AS den positive virkning, at pressen nu ikke mere skrev så meget om de eventuelle lønkrav, men i højere grad vendte sig mod det, som var AS' egentlige konfliktgrundlag: forholdet mellem ansættelsesformerne. AS forsøgte at

fastholde initiativet bl.a. ved mere aggressivitet i sin pressekampagne. Med held fik man ført krigen over i fjendens lejr. I en pressemeddelelse, udsendt fra AS den 23. september under overskriften »Nærmere undersøgelse synes påkrævet« antydedes det, at lønnings- og pensionsministeriet ikke havde givet tjenestemandskommissionen og folketinget tilstrækkelige eller præcise oplysninger om de udgifter – navnlig på pensionsområdet – som var forbundet med tjenstemandsreformen. Nogle dage senere præciserede AS dette angreb ved i en af de udsendte »konfliktorientering«er under overskriften: »Nøgleperson i akademikerkonflikten?« at udpege departementschefen i lønnings- og pensionsministeriet, P. Bjørn Olsen, som den der var skyld i, at kommissionen ikke havde fået oplysningerne om de økonomiske konsekvenser af tjenstemandsreformen. AS fulgte sagen op ved i et brev af 27. september til departementschefen at anmode om at få tilstillet kopier af det materiale, som tjenestemandskommissionen og folketinget havde modtaget fra ministeriet vedrørende udgifterne forbundet med tjenstemandsreformen. Nogle dage senere fik man tilsendt det ønskede materiale fra departementschefen, der denne gang havde undladt at underskrive sit brev »med venlig hilsen«.

Til angrebet på departementschefen for at have undladt at informere om udgifterne ved reformen føjede man yderligere anker over, at kommissionen ikke havde fået forelagt oplysninger om det svenske tjenstemandssystem.

Problemet var allerede blevet introduceret i TVA den 24.9., hvor fuldmægtig Holger Lavesen, der stod AS' forhandlere nær, og som selv havde været forhandlingsleder under tidligere overenskomstforhandlinger mellem AS og staten, blev interviewet. Han blev af speakeren introduceret som »vor eneste ekspert i svensk tjenstemandsret« og blev spurgt om, hvordan det svenske system fungerede. Da dette system indeholdt alle de fem punkter, som AS i sin skrivelse af 26.2.1969 til tjenestemandskommissionen havde stillet som betingelse for at træffe en hovedaftale med staten, måtte AS være positiv over for, at et tilsvarende system indførtes i Danmark. Selv om lønningsministeren allerede straks efter udsendelsen af dette interview havde tilkendegivet, at tjenstemandslovene netop var blevet gennemført, og at det var urealistisk at tro, at man skulle ændre systemet så kort tid efter, fortsatte AS at presse på for at gøre opmærksom på det svenske system. I en »konfliktorientering« udsendt 27. september skød man igen på departementschef P. Bjørn Olsen ved at spørge: »Hvorfor er det svenske tjenstemandssystem blevet fortiet i tjenestemandskommissionen?« og oplyste, at i Sverige havde

tjenestemændene både fri forhandlingsret, fuld organisationfrihed og forhandlingsfrihed.¹⁸

Da konflikten gik ind i sin tredje uge, udsendte AS-formand, professor Bjarne Nørretranders en pressemeddelelse (30.9.1969), i hvilken han åbnede en dør på klem for fornyede forhandlinger. Han efterlyste her en »utvetydig tilkendegivelse fra lønningsministeren om, at han og dermed regeringen vil anvende bemyndigelserne i den nye tjenestemandslov således, at staten fuldt ud anerkender statsansatte akademikers organisationsfrihed – d.v.s. friheden til at bestemme, hvorledes de vil organisere sig. En sådan kan vise sig at være den nøgle, der låser døren til forligsinstitutionen op. Der må altså sikkes for, at de statsansatte akademikere, der selv ønsker det, kan få deres forhold forhandlet gennem AS.«

Den bemyndigelse, som AS-formanden sigtede til, findes i tjenestemandslovens kap. 10 § 49, hvori det hedder, at tjenestemændenes forhandlingsret udøves gennem de centralorganisationer, som lønningsministeren indgår hovedaftale med.

Der var i og for sig intet nyt i AS-formandens initiativ. Det, det drejede sig om, var det tidligere gentagne gange fremførte ønske om at få ministerens anerkendelse af at være hovedorganisation specifikt for de tjenestemandsgrupper, som havde brudt med Danske Statsembetsmænds Samråd (d.v.s. Ministerforeningen, overlægerne m.fl.). Lønningsministeren svarede forsigtigt henholdende på dette initiativ med en ny pressemeddelelse, hvori han udtrykte, at han måtte have nogle uddybende forklaringer fra AS, idet han ikke umiddelbart kunne se sammenhængen mellem tjenestemandslovens bemyndigelsesbestemmelser og overenskomsterne for de statsansatte akademikere. Ministeren lukkede yderligere døren på klem for direkte forhandlinger ved afslutningsvis at antyde, at han ville være åben for andre former for kommunikation end gennem pressemeddelelser. Den brevveksling og de efterfølgende mundtlige forhandlinger, der nu kom igang mellem ministeren og AS-formanden betød, at det stadium af konflikten, hvor parterne kommunikerede gennem pressen nu var forbi – man var i dagene omkring 3.-5. oktober langsomt på vej mod nye forhandlingsrunder mellem parterne.

18. AS' forskellige initiativer under strejken fremgår af de pressemeddelelser og de »konfliktorienteringer«, som udsendtes.

Andre organisationers forhold til konflikten

Mange organisationer uden for AS' kreds fulgte med stor årvågenhed udviklingen omkring konflikten. Det gjaldt naturligvis især tjenestemandorganisationerne, der ved flere lejligheder reagerede, når de fandt deres interesser var ved at blive gået for nær.

Tre år før konflikten brød ud, var Samrådet blevet præsenteret for spørgsmålet, hvorledes tjenestemandsansatte arbejdsmæssigt skulle forholde sig, hvis deres overenskomstsansatte kolleger gik i strejke. I 1967 havde Ministerialforeningen skrevet til Samrådet for at bede om, at der blev udarbejdet regler for samarbejdsforholdene under en eventuel strejke. Formanden for Samrådet gled uden om spørgsmålet ved at svare, at han ikke syntes, at det tjente noget rimeligt formål at udstede direktiver, før konflikten blev aktuel.¹⁹

Ved konfliktens udbrud udsendte Danske Statsemployemænds Samråd en forholdsordre til sine medlemmer. I den hed det »Samrådet opfordrer tjenestemændene til at indtage en neutral holdning under konflikten«. Definitionen på neutralitet lød på, at tjenestemændene ikke skulle påtage sig overarbejde i større udstrækning end sædvanligt. Samrådet »forærede« AS' modpart en god idé til at afbøde konfliktens virkninger ved at gøre opmærksom på, at både den gamle og den nye tjenestemandsløvsforpligtede tjenestemanden til at underkaste sig »forandringer i tjenestemandsforsørgsordningens omfang og beskaffenhed«, hvilket efter Samrådets fortolkning betød, at ministerier, der var konfliktramte, havde lov til at prioritere tjenestemandsforsørgsordningernes vigtighed. Med andre ord: Samrådet mente ikke, at det ville gå ud over neutraliteten, hvis tjenestemænd efter ordre overtog arbejde, som strejkende overenskomstansatte havde nedlagt.

Dette problem havde Ministerialforeningen, der som det er fremgået ovenfor havde trukket sig ud af Samrådet, en ganske anden mening om. Ministerialforeningen havde så tidligt som i slutningen af juni, da det trak op til konflikt, og varsler herom var ved at blive udsendt, på et repræsentantskabsmøde vedtaget en resolution, hvori man udtrykte den opfattelse, at staten ved at pålægge tjenestemandsansatte medarbejdere konfliktramt arbejde ikke skulle kunne unddrage sig den aktionsrisiko, der påhviler enhver part i en kollektiv arbejdsforenskomst. Ministerialforeningen omsatte dette synspunkt i handling ved den 11.9.1969 – få dage før arbejdsnedlæggelserne blev effektive – at pålægge de af medlemmer-

19. Samrådet (j.nr. 2533).

ne, som ville få pålagt »ændrede eller forøgede« arbejdsopgaver, straks at rette henvendelse til foreningens bestyrelse, der derefter omgående ville optage forhandlinger med vedkommende styrelse og tage ansvaret for, hvordan medlemmet herefter skulle forholde sig. Samme dag, som denne skrivelse gik ud, henvendte Ministerialforeningen sig skriftligt til statsministeren og gjorde her opmærksom på, at foreningen måtte modsætte sig, at dens medlemmer fik pålagt konfliktramt arbejde. I skrivelseren hed det: »Ministerialforeningen går ud fra, at staten ikke vil belaste tjenestemændenes loyalitet ud over det rimelige i den foreliggende situation, hvilket vil være tilfældet, såfremt staten søger at anvende tjenestemændene som redskab i konflikten«. ²⁰

Aktuarundersøgelsen, som var foretaget i slutningen af august på forligsmandens foranledning, var efterhånden som den blev kendt og fortolket anledning til erklæringskrig mellem AS og FTF (Fællesrådet for danske Tjenestemands- og Funktionærorganisationer). FTF tog udgangspunkt i AS' vurdering af, at pensionsgodet måtte svare til 40% af lønnen. Dette protesterede FTF imod, idet organisationen gjorde opmærksom på, at aktuarberegningerne havde udvist 90 forskellige størrelser af tjenstemandsbidrag varierende fra 8,4 til 139 pct. – alt efter forskellige forudsætninger. AS svarede skarpt igen, at FTF's kritik var båret af ængstelse for den interesse, der nu var skabt omkring værdien af tjenstemandspensionen.

Senere da man var dybt inde i konflikten, og AS-formanden ved sin pressemeddelelse af 30.9. antydede, at løsningen kunne komme ved, at lønningsministeren sluttede en hovedaftale med AS, og lønningsministeren havde bedt om at få noget nærmere at vide om AS' tanker i så henseende, fandt tjenestemændenes hovedorganisationers fællesudvalg anledning til at advare lønningsministeren. Statstjenestemændenes og Lærernes Fællesudvalg – det var udvalgets officielle navn – skrev 9. oktober til ministeren i vendinger, som nærmest var truende. Udvalget udtrykte som sit synspunkt, at en forudsætning for den netop gennemførte tjenestemandsreform var, at aftaleforholdet mellem staten og tjenestemændene for de sidstes vedkommende var begrænset til nogle ganske få organisationer. En imødekommelse af AS' krav om også at blive anerkendt som hovedorganisation ville ifølge fællesudvalget rejse tilsvarende krav fra mange andre og – sluttede udvalget sin skrivelse – »sker dette, vil forudsætningerne vedrørende forhandlingsprocedure, hvorpå hele tjenestemandsreformen af 1969 hviler, ikke længere være til stede, og cen-

20. AS' arkiv om overenskomstforhandlingerne i 1969.

tralorganisationerne vil herefter ikke kunne påtage sig medansvaret for reformens omsættelse til praksis, hvorfor man af hensyn til konsekvenserne må advare mod en spredning af forhandlingsretten ...«²¹

Fra strejke til forlig

Strejken varede fra onsdag den 17. september til og med søndag den 26. oktober 1969. Strejken var effektiv i den forstand, at kun ganske få af de ca. 800, som organisationerne havde sendt i strejke, nægtede at nedlægge arbejdet.

På forhånd havde AS ved udtagning af strejkemålene været yderst forsigtig og havde omhyggelig undgået at blæse til strejke på områder, hvor virkningerne ville blive så stærke, at der ville være fare for, at staten ville svare med et lovindgreb. Alligevel var der gennem hele strejken hos AS frygt for lovindgreb.²²

Det er meget vanskeligt at måle strejkens virkninger. Går man ud fra den reaktion, som afspejles i læserbrevene i dagspressen, var det navnlig arbejdsnedlæggelserne på gymnasie- og universitetsområdet, der vakte irritation. Virkningerne på dette område var formentlig værst for den tredjepart, som denne – såvel som enhver anden strejke – ofte går ud over. I dette tilfælde var det elever og studerende. Der er imidlertid også meget, der tyder på, at den del af strejken, som berørte centraladministrationen, virkede direkte og enkelte steder lammende for modparten.²³

Det ville være nærliggende at antage, at AS havde benyttet den politiske situation på strejketidspunktet til at fremme sine interesser. Man kunne forestille sig, at der havde været tale om enten at indlede samarbejde med den socialdemokratiske opposition mod VKR-regeringen eller at svække regeringsfronten ved at få en af de tre regeringspartnere til at tale AS' sag. Der er imidlertid intet, der tyder på, at AS på noget tidspunkt af konflikten involverede de politiske partier.

Den første runde af de genoptagne forhandlinger foregik i perioden 8.-11. oktober 1969 og var koncentreret omkring drøftelser mellem på den ene side lønningsminister Hastrup og departementschef P. Bjørn Olsen og AS' formand, Bjarne Nørretranders samt AS' forhandlingsudvalgs formand, Søren Brogaard på den anden side. Tyngdepunktet i denne

21. Samrådet (j.nr. 2533).

22. AS' pressemeddelelser og detailreferater af AS' forretningsudvalgsmøder.

23. Interview med Hastrup.

runde var et møde mellem de fire på Marienborg torsdag den 9. oktober. Ved dette møde talte forhandlerne fra de respektive parter helt forbi hinanden. AS' repræsentanter præsenterede påny deres ønske om anerkendelse af forhandlingsberettigelse for de akademisk uddannede tjenestemænd, der var medlemmer af AS. Statens forhandlere præsenterede AS-folkene for et udkast til protokolat, der bl.a. gik ud på, at et nævn sammensat af halvt repræsentanter for det offentlige og halvt for AS og Samrådet under en neutral formand skulle afgøre grænserne mellem tjenestemand- og overenskomstansættelse, og som videre foreslog, at den 3% lønforhøjelse, som man stod fast på, skulle fordeles til de overenskomstsatte af et paritetisk nævn. Det var en videre bearbejdelse af et af de forslag, som arbejdsministeren i sit notat af 15.9.1969 havde foreslået lønningsministeren.

AS-forhandlerne kunne allerede samme aften meddele lønningsministeren et foreløbigt afslag på hans protokollatudkast, som den følgende dag i et møde mellem parterne udførligt blev motiveret af AS-formanden.

AS-forhandlerne kunne give deres foreløbige svar så hurtigt, fordi forhandlingsudvalget mfl. var i beredskabsmøde, som man kommunikerede med pr. bud til og fra Marienborg. AS' forhandlingsudvalg var i løbet af strejken i realiteten, uden at AS' kompetente organer havde truffet beslutning herom, blevet et andet end ved konflikten start. Udvalget var helt uformelt blevet suppleret med nogle af de strejkende jurister. Det er allerede ovenfor nævnt, at Holger Lavesen i løbet af strejken over for offentligheden havde optrådt som særlig ekspert vedrørende det svenske tjenestemandssystem. Lavesen og to af hans kolleger, Jørgen Gersing og O. Unmack Larsen deltog fra tidligt under strejken i forhandlingsudvalgets arbejde. Som strejkende jurister var de af deres forbund indkaldt til at gøre tjeneste og kom på den måde ind i AS-forhandlernes kreds. Selv om måden, på hvilken de kom til at være med i det centrale arbejde omkring konflikten, havde udviklet sig næsten tilfældigt, var det ikke tilfældigt, at netop de blev inddraget. Der var tale om yngre jurister, som fra deres daglige arbejde i bl.a. Justitsministeriets lovkontor var kendt som skarpsindige analytikere. Det var fra denne kreds, initiativet udgik til at få blæst nyt liv i forhandlingerne.

Efter Marienborgmødet den 9. oktober var der hos begge parter dyb nedtrykthed.²⁴ Man var tilsyneladende så langt fra hinanden som nogensinde. For statens forhandlere gjaldt det, at de vanskeligt kunne give

24. Interviews med Brogaard og Hastrup.

større løntilbud til de overenskomstansatte end de 3%, som i første omgang var blevet tilbudt tjenestemændene. Den senere lønforhøjelse, som tjenestemændene skulle have, kunne man ikke give de overenskomstansatte, fordi dette ville ødelægge den balance mellem tjenestemand- og overenskomstlønninger til akademikere, som man netop havde søgt at få etableret ved tjenestemandreformen. Man kunne heller ikke give AS forhandlingsberettigelse som organisation for akademiske tjenestemænd bl.a. på grund af heftig modstand fra de eksisterende tjenestemandorganisationer, som man netop på dette tidspunkt var i færd med at underskrive hovedaftaler med.²⁵

For AS' vedkommende forholdt det sig sådan, at man efter flere måneders forhandlinger, brevvekslinger og pressedueller ikke havde fuld klarhed over modpartens hensigter og navnlig ikke kendte svaret på det helt afgørende spørgsmål: Var det regeringens hensigt at afskaffe overenskomstansættelsen for akademikere? Nørretranders var – sikkert af polemiske grunde – i sit svar på Hastrups protokollatudkast fra Marienborgmødet den 9. oktober gået ud fra, at det *var* regeringens hensigt, da han sagde: »Jeg må konkludere, at De fortsat forhandler med det formål at berøve de overenskomstansatte akademikere deres organisationsfrihed og frie forhandlingsret«.²⁶

Det bidrog yderligere til AS' ængstelse omkring regeringens hensigter, at der den 12. oktober fra statsministeriet udsendtes en meddelelse, der meget kryptisk meddelte: »Regeringens lønningsudvalg har idag drøftet akademikerkonflikten. Da der i overvejselen indgår spørgsmål, som omfatter forhold, der vedrører tjenestemandsansættelse, har udvalget anset det for nødvendigt at orientere sig hos tjenestemændenes centralorganisationer om disse spørgsmål«.

AS reagerede øjeblikkeligt ved at bede om et møde med statsministeren for at man kunne protestere mod, at AS' overenskomstforhandlinger blev lagt ud til drøftelse med tjenestemandorganisationerne.

Statsministeren svarede, at når regeringens lønudvalg havde bedt om et møde med centralorganisationerne, skyldtes det alene, at der under udvalgets overvejselser var »opstået spørgsmål som vedrører tjenestemændenes ansættelsesforhold, og at udvalget som følge heraf finder det nødvendigt, at lønningsministeren orienterer sig om disse spørgsmål hos tjenestemændenes centralorganisationer«.²⁷

25. AS' arkiv om overenskomstforhandlingerne i 1969.

26. Interviews med Lavesen, Nørretranders og Brogaard.

27. Pressemeddelelse fra statsministeriet 12.10.1969 kl. 21.45.

Det, der i virkeligheden skete ved mødet med centralorganisationsrepræsentanterne, var, at man fra regeringens side ville have forhåndsgodkendelse af en områdeafgrænsning, således at visse stillinger skulle være forbeholdt overenskomstansatte, men herom mere nedenfor.

På dette sted må det også nævnes, at vanskelighederne ved at opnå et forhandlingsgennembrud til en vis grad må søges i forhandlernes noget forskellige temperamenter og indstilling til hele forhandlingsarbejdet. Det må erindres, at ministeren nærmest var blevet presset til at tage posten som lønningsminister ved siden af arbejdet som boligminister. Mens han var ekspert på det sidstnævnte område, havde han ingen erfaring vedrørende lønforhandlinger, hvilket han udtrykkelig havde fremført, da statsministeren havde bedt ham overtage denne ressort. Det kunne måske have været kompenseret ved, at departementschefen havde taget mere udvidede initiativer. Men departementschef Bjørn Olsen har efter alt at dømme handlet først og fremmest som rådgiver og ikke ønsket at tage initiativer, som han mente, det tilkom politikerne at fremføre. Statens forhandlere følte sig desuden noget skræmt af den til tider ret hårde forhandlingstone, som AS-forhandlerne benyttede, og som måske igen bundede i den usikkerhed, som disse følte ved ikke at kunne gennemskue, hvad der var modpartens egentlige hensigter.

I denne situation kom det afgørende initiativ, der skulle vise sig at være nøglen til konflikten løsning. Initiativet kom fra den kreds af jurister, der som ovenfor nævnt uformelt havde sluttet sig til forhandlingsudvalget. De havde siddet i beredskab sammen med forhandlingsudvalget i Holger Lavesens hus den 9. oktober, mens Nørretranders og Brogaard havde møde med Hastrup og Bjørn Olsen på Marienborg, og her havde de modtaget ministerens protokollatudkast og budskabet om, at der tilsyneladende ikke var muligheder for at komme videre mod en løsning af konflikten. Lavesen havde analyseret sig til, at løsningen måtte bygge på tre principper: Regeringen måtte ikke lide et prestigetab, lønstigningerne ved overenskomstfornyelsen for akademikerne måtte være på et niveau, som offentligheden kunne acceptere, og akademikerorganisationerne skulle kunne bevare en reelt fri forhandlingsret. Samtidig havde han og kredsen omkring ham fået det indtryk, at der var et eller andet galt forhandlerne imellem. Han har selv senere udtrykt det sådan, at enten var det AS' forhandlere, der ikke udtrykte sig særlig præcist, eller også var departementschefens og ministerens kontakt ikke god nok, eller også var ministerens kontakt til resten af regeringen ikke tilfredsstillende.²⁸

28. Interview med Holger Lavesen.

Lavesen og Gersing tog med grundlag i ovenomtalte betragtninger — og med AS' officielle forhandlingsudvalgs vidende — den beslutning at tage kontakt til regeringen uden om Hastrup. De ringede til justitsminister Thestrup sent på aftenen efter Marienborgmødet for at bede om et møde, som de fik. De spurgte Thestrup om det protokollatudkast, som AS-forhandlerne havde modtaget, virkelig var regeringens udspil til forhandlingsløsning, og om der ikke kunne findes et bedre grundlag. Thestrup lovede at tage sagen op med lønningsministeren, hvilket han gjorde allerede den følgende dag. Hastrup var alt andet end begejstret for, at man således var gået forbi ham til et andet medlem af regeringen, men erklærede sig dog villig til at mødes med Lavesen under helt private og uformelle former. Det blev aftalt, at Thestrup skulle meddele tilbage, at Lavesen — som havde hus tæt ved Hastrups — den følgende dag kunne gå forbi hos Hastrup. Der kunne så »optages kontakt over havegærdet«, hvor man kunne drøfte sagen.

Havegærdekontakten førte til, at Lavesen og på et senere tidspunkt også AS' egentlige forhandlere kom og forhandlede privat hos lønningsministeren. Dette kunstfærdige forhandlingsarrangement havde flere fordele. Man havde muligheder for at forhandle uden at være forstyrret af pressen, og i det omfang ministeren drøftede sagen med Lavesen, kunne man også bevare illusionen om, at der var tale om helt fri udveksling af synspunkter, som ikke var direkte bindende for nogle af parterne. Det gav en frihed, der var befordrende for løsning af problemerne.²⁹ I dagene 15.-18. oktober foregik forhandlingerne i lange perioder, uden at AS' forhandlingsudvalg var direkte involveret. Ikke sådan at forstå, at Lavesen forhandlede på egen hånd. Han drøftede mange forskellige enkeltheder med Hastrup og Bjørn Olsen og vendte så tilbage til AS' forhandlingsudvalg for at indhente oplysning om AS' indstilling til sagerne, som han derefter viderebragte. Teksten til de dokumenter, der skulle komme til at danne grundlaget, blev skrevet sammen hele natten mellem den 19. og 20. oktober 1979 af Lavesen og departementschef Bjørn Olsen.

Forligets hovedhjørnesten var et dokument, der som det første punkt indeholdt en tilkendegivelse fra ministeren om retningslinier for afgrænsning af ansættelsessystemerne. Ministeren erklærede, at nyansættelser af akademikere i de almindelige grundstillinger for akademisk uddannet personale i staten skulle ske på overenskomstvilkår. For chefstillingernes vedkommende, det vil sige stort set fra lønramme 36 (kontorchefniveau), skulle ansættelse ske på tjenestemandsvilkår. Med denne beslutning ville

29. Interviews med Hastrup og Lavesen.

AS være sikret mod, at overenskomstsyste­met brød sammen på grund af manglende nyrekruttering af overenskomstansatte.

Til gengæld bandt AS sig i forligsdokumentet til at frafalde sammenkædningen mellem overenskomstforhandlinger og tjenestemandsforhold.

Tanken om en afgrænsning mellem ansættelsesformerne var ingenlunde ny. Departementschef Bjørn Olsen havde i sin egenskab af formand for tjenestemandskommissionen luftet dette spørgsmål i 1966, og AS' daværende formand havde over for departementschefen præcis angivet, at det var AS' mål, at ansættelsesformerne skulle anvendes sådan, at grundstillingerne skulle besættes på overenskomstvilkår og chefstillinger efter tjenestemandssystemet. Senere havde civilingeniører sluttet overenskomst med en lignende afgrænsning. Under konflikten var dette spørgsmål først kommet frem ret sent. AS' forhandlere havde det med og præsenterede det for ministeren på Marienborgmødet den 9. oktober dog uden at modtage positiv reaktion på det.

Med denne afgrænsning kunne AS roligt frafalde sammenkædningen af overenskomstforhandlinger og diskussionen om forhandlingsret for tjenestemænd. AS havde været nervøs for, at de nye tjenestemandslønninger ville medføre affolkning af overenskomstområdet, som i sidste instans kunne medføre, at al tale om fri organisationsret og fri forhandlingsret ville være meningsløs, fordi der ikke ville være medlemmer at organisere eller nogen at udøve forhandlingsretten for. Den interesse, som AS havde vist for at blive forhandlingsberettiget for tjenestemændene, var et forsøg på at etablere et sikkerhedsnet til brug for overenskomstsyste­met. Med afgrænsningen mellem ansættelsesområderne var der ikke nogen øjeblikkelig brug for et sikkerhedsnet.

Hele den lønmæssige side af overenskomstfornyelsen var indeholdt i en redegørelse til forligsmanden, hvem det formelt blev overladt at bringe forliget på plads. I den officielle redegørelse for forliget kom det til at hedde, at skalaløn og tillæg skulle forhøjes med gennemsnitlig 3%.

Man må her huske, at tjenestemandslønningerne var blevet sat op med 3% pr. 1.4.1969, og denne procentuelle forhøjelse var det, man fra statens side havde stået fast på, at også de overenskomstansatte akademikere skulle nøjes med. Et nærmere studium af detaljerne i den lønmæssige side af forliget viste dog, at der var tale om en vis »optik« i betegnelsen »gennemsnitligt 3%«. Begge parter var klar over, at man kunne stille regnestykket sådan op, at der egentlig var tale om forhøjelser på 4,3%. Der var imidlertid ingen grund til at svække lønningsministerens prestige ved at være for præcis i omtalen af det lønmæssige resultat. Et andet

lønmæssigt forhold, som ikke blev nævnt i den officielle pressemeddelelse var, at parterne var blevet enige om, at lønnen pr. 1.4.1970 skulle forhøjes 1% svarende til den regulering, som man på det almindelige arbejdsmarked var blevet enige om. Endvidere skulle der i akademikeroverenskomsterne optages en bestemmelse om, at skalaløn og tillæg pr. 1.4.1970 yderligere skulle justeres i overensstemmelse med den lønudvikling, som ville blive registreret på det private arbejdsmarked. Ved forligets afslutning lagde man i AS-kredse stor vægt på dette resultat.³⁰

Arbejdsgiverparterne fik to krav gennemført, som AS uden kamp allerede på et tidligt tidspunkt havde medgivet. Det var en bestemmelse om fredspligt mellem parterne, som man kendte fra overenskomsterne på det private arbejdsmarked, samt en løfteparagraf om afslutning af en hovedaftale. Det sidste måtte anses i begge parter interesse. Episoder, som den man på grund af manglende hovedaftale havde oplevet, da AS første gang varslede konflikt, kunne ikke være ønskelig for nogen af parterne.

Ud over selve forligsteksten og redegørelsen til forligsmanden om den lønmæssige side indgik videre som et led i forliget en udtalelse fra undervisningsministeriet om, at »ministeriet ville stille sig positivt over for forslag ... om at oprette et antal professorater ved de lægevidenskabelige institutter ...«

Den 20. oktober mødtes parterne så hos forligsmanden, for at man kunne sætte ham ind i det, der var opnået enighed om, og for at parterne kunne få hans medvirken til at ordne de tilbageværende problemer.

Parterne ønskede forligsmandens medvirken til endelig afslutning af konflikten ved et såkaldt »forlig ved bordet« d.v.s. en aftale om fornyelse af overenskomsterne. Der skulle således *ikke* være tale om udsendelse af et mæglingsforslag til afstemning hos hver af parterne.

Der blev herefter arbejdet på højtryk i forligsinstitutionen i dagene 20.-23. oktober. Her opnåede man enighed om, på hvilke vilkår man skulle afvikle det overarbejde, der havde hobet sig op under konflikten. Man blev også enige om de principper, som skulle gælde i pensionsmæssig sammenhæng for de overenskomstansatte, der efter avancement til chefstillinger (36. lønramme og højere) skulle over i tjenestemandssystemet. Endelig indgik der, som et af de mere perspektivrige dokumenter, der blev et led i forliget, en meddelelse fra undervisningsministeriet om, at man nu ville nedsætte et udvalg, der skulle stille forslag om universitetslærernes arbejdsforpligtelser – dette udvalgsarbejde blev grundlaget

30. Interview med Brogaard.

for den stillingsstruktur, som i 1972 indførtes på universiteter og højere læreanstalter.

Forhandlingsresultatet godkendtes den 24. oktober med et flertal af stemmer blandt de akademikerorganisationer, der havde deltaget i fællesforhandlingerne og i konflikten. Lørdag d. 25. oktober kl. 11 mødtes parterne igen i forligsinstitutionen, og her underskrev man et dokument om forhandlingsresultatet. Departementschef P. Bjørn Olsen underskrev som hovedforhandler for staten. For AS underskrev lederen af forhandlingsudvalget Søren Brogaard. Som statens medforhandler underskrev formanden for Sygehusforeningen i Danmark, Thisted Knudsen, og for Københavns Hospitalsvæsen, direktør Berlin. Endelig gav Amtsmænd Wechseltmann også sin underskrift i egenskab af forligsmand.

Forligets følger

Begge forligets parter havde allerede før underskrivelsen været klar over, at der på kortere sigt kunne opstå problemer i forbindelse med aftalen om afgrænsningen mellem tjenstemands- og overenskomstansættelse. Man kunne nemlig stille det spørgsmål, om en sådan afgrænsning var lovmedholdelig. Hvad ville der ske, hvis en nyansat akademiker med henvisning til lov om normering og klassificering af tjenstemandsstillinger ville forlange sig tjenstemandsansat? AS havde ladet udarbejde et notat om sagen, hvor man efter en juridisk vurdering fandt, at der ikke kunne være noget ulovligt i afgrænsningen.³¹

Dette AS-notat blev naturligvis ikke offentliggjort, men at det var forudseende af AS at få det udarbejdet blev klart ret hurtigt efter, at forliget blev kendt af offentligheden. I »Politiken« havde daværende universitetslektor Ole Krarup – der tidligere i pressen havde polemiseret mod AS-strejken – en kommentar, hvor han betegnede det som en juridisk misforståelse, at man havde lavet områdefgrænsningen. Han stillede spørgsmålet således op: »Når Folketinget har vedtaget en tjenstemandslov, kan ministeren da på egen hånd udhule denne lov ved administrativt at dekretere (og aftalemæssigt binde sig til) at loven ikke skal finde anvendelse på vigtige grupper, over for hvem Folketinget har forudsat lovens principielle anvendelighed?«

Ole Krarups indvendinger blev juridisk gendrevet i »Politiken«s spalter de følgende dage. Hele denne diskussion var imidlertid i udpræget

31. AS' arkiv om overenskomstforhandlingerne i 1969.

grad akademisk. Lønningsministeriet havde nemlig sikret sig på forhånd ved – som det er omtalt ovenfor – den 12. oktober at indbyde centralorganisationerne til et møde, hvor der stiltiende var blevet givet accept af områdeafgrænsningen.³² Tjenestemandorganisationerne har formentlig ved denne lejlighed fornemmet, at der her var tale om et politisk problem. Hvis de havde opponeret mod aftalen, kunne den i givet fald lovliggøres ved, at folketinget vedtog en ændring til normerings- og klassificeringsloven. Nu, hvor man stod ved afslutning af en ubehagelig konflikt, var der hos politikerne en vilje til at gennemføre forliget. Det har tjenestemandorganisationerne kunnet mærke, hvorfor de frafaldt modstand mod afgrænsningsaftalen. På længere sigt fik afgrænsningen meget vidtgående betydning. Arbejdsgiverparterne fik afskaffet det generende dobbelte ansættelsessystem, hvor to ansættelsesformer konkurrerede med hinanden og dermed tvang lønningerne i vejret.

Akademikerstrejken fik også direkte betydning for den revision af arbejdsretsloven, som regeringen satte i gang i efteråret 1970, og som i 1973 førte til, at man fik vedtaget en ny lov. De tidligere love på dette område havde kun opereret med på den ene side Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgivere og på den anden side LO som parterne på arbejdsmarkedet.

Nu inviterede regeringen AS, repræsentanter for lønningsministeriet, kommunerne m.fl. til at være med i et udvalgsarbejde, der skulle gøre et forberedende arbejde, således at lovens kompetenceområde kunne udvides til at omfatte andre områder af arbejdsmarkedet. Optakten til AS-konflikten med voldgiftsbehandlingen af spørgsmålet om AS' ret til at varsle aktion kollektivt for sine medlemmer og AS' evne til at gennemføre en konflikt efter de regler, som gjaldt på arbejdsmarkedet, har været baggrunden for at tage AS med i dette arbejde. Ved at invitere AS til at være med i revision af arbejdsretsloven var det fra politisk side vist, at man nu anerkendte AS som repræsentant for bestemte lønmodtagergrupper og som en organisation med en plads i det danske arbejdsmarkedssystem.

Den afspænding mellem lønsystemerne, som grænseaftalen medførte, kom hurtigt til at brede sig til også at omfatte forholdet mellem AS og Samrådet. Nu hvor ingen af organisationerne behøvede at frygte langsom hendøen, fordi det lønsystem, organisationen byggede på, var undergraved, kunne man atter mødes og tage ideen op om en fusion. Tanken om en sammensmeltning af Samrådet og AS havde været bragt frem i 1967 i

32. Interview med Bjørn Olsen.

en artikel af Juristforbundets formand, professor von Eyben i organisationens medlemsblad. Som det er beskrevet ovenfor, var man i forsommeren 1968 meget langt fremme med planerne om en fusion, som man imidlertid ikke kunne blive enige om. Uvilje og mistænksomhed kom herefter i stigende grad til at præge forholdet mellem organisationerne. Under selve AS konflikten var der direkte fjendtlighed parterne imellem båret af den frygt, som hver for sig nærrede for sit systems overlevelse.

Efter kontakter på formandsniveau begyndende få måneder efter konfliktens afslutning, indbød de to organisationer ved årsskiftet 1970/71 i fællesskab en bredere kreds af organisationsrepræsentanter til en arbejdskonference, hvor en almindelig forbrødring fandt sted, og hvor man blev enige om et grundlag for fusionen, der i mangt og meget lignede det forslag, som havde været fremme i sommeren 1968. Af sammensmeltningen mellem de to organisationer skulle en ny organisation – Akademikerne Centralorganisation, opstå. Den nye organisation skulle indtræde i den hovedaftale, som Samrådet havde haft med staten. Hermed bortfaldt al uenighed om, hvem der skulle organisere tjenestemandsansatte akademikere, hvem der skulle forhandle for dem, og hvem der kunne træffe aftaler på deres vegne.